

MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ SZLOVÁKIÁBÓL AZ UNIÓS CSATLAKOZÁS UTÁN KOMPARATÍV SZEMSZÖGBŐL

GÁL ZSOLT

A tanulmány célja, hogy bemutassa az Európai Unió 2004-es bővítése után Szlovákiából kiinduló munkaerő-migráció alakulását, intenzitását, irányát és jellegét, illetve hogy azonosítsa a vándorlást befolyásoló legfontosabb tényezőket. Mindezt komparatív szemszögből próbálja vizsgálni, Szlovákiát a 2004-ben (és 2007-ben) csatlakozó posztoszocialista országokkal összehasonlítva. A külföldön dolgozók számáról és (származási ország, régió, korcsoportok, iskolai végzettség, nem stb. szerinti) összetételéről három fő típusú statisztikai forrásból merített adatokat: (1) a Szlovákiában és a célországokban végzett (valamint az ezeket az EU szintjén összesítő) munkaerő-felmérések, (2) a célországokban a külföldi dolgozókat nyilvántartó aktualizált adatbázisok és (3) a célországok kumulatív jellegű (regisztrációs, társadalombiztosítási) adatbázisai. Emellett támaszkodik a különböző közvélemény-kutatások adataira is.

A tanulmány első része a migráció irányát és intenzitását vizsgálja, valamint a fellelhető trendeket próbálja megtalálni. A második rész – a nemzetközi szakirodalomból és empirikus kutatásokból kiindulva, ezeket további adatokkal alátámasztva – az elsőben leírt jelenségeket befolyásoló legfontosabb tényezőket keresi. A harmadik, záró részben az uniós bővítés utáni migrációhoz kapcsolódó legintenzívebb társadalmi diskurzus fő témáját, a fogadó országokra gyakorolt gazdasági hatásokat elemezzük, s mivel ezek szorosan összefüggnek a vándorlás jellegével (a migránsok összetétele), a két kérdés itt együtt, összekapcsolva szerepel.

A migráció változó intenzitása időszakok és célországok szerint

Az uniós csatlakozás utáni Szlovákiából kiinduló munkaerő-migráció – a vándorlás intenzitása és a foglalkoztatottságban betöltött eltérő szerepe alapján – három, viszonylag jól elkülöníthető fázisra osztható (1. táblázat).

1. fázis (2004. 5. 1. – 2007 vége). Ebben az időszakban egymással párhuzamosan emelkedik a szlovákiai foglalkoztatottság és a szlovák állampolgárok külföldi foglalkoztatása. A külföldön munkát vállalók száma mintegy 100 ezer fővel nő, és a becslések szerint 2007-ben negyedmillió környékén tetőzik – ekkor minden tizedik szlovákiai munkavállaló külföldön dolgozik. A teljes

foglalkoztatottság növekedése mögött megközelítőleg felerészben a külföldi munkavállalás bővülése áll, azaz az új munkahelyek fele külföldön jön létre.

2. fázis (2008). Több fogadó országban romlani kezd a gazdasági helyzet, a külföldön dolgozók száma hosszú évek után először kezd csökkenni, a hazatérőket azonban egy továbbra is bővülő munkaerőpiac fogadja. A szlovák gazdaság ekkor még mindig gyorsan növekszik, a foglalkoztatottság továbbra is lendületesen bővül, a hazai munkaerőpiac fel tudja szívni a hazaáramló migránsokat. Sőt, egyes gazdasági ágazatok – az ország történetében először – munkaerőhiánnyal szembesülnek, amelyet egyre több külföldi dolgozó alkalmazásával is enyhíteni próbálnak (ez szintén új jelenség Szlovákiában).¹

3. fázis (2009-től). A gazdasági válság következtében a külföldi és hazai foglalkoztatottság egymással párhuzamosan csökken, majd 2010-ben stabilizálódik, és némi növekedésnek indul, de 2011 folyamán még messze nem éri el a válság előtti szintet.

Az első táblázat adatai arról tanúskodnak, hogy a szlovák állampolgárok külföldi munkavállalása a 2004-es uniós csatlakozás után gyors növekedésnek indult, és 2007-ig megduplázódott, 2008-tól viszont jelentősen visszaesett. Ez a növekedés, majd az azt követő csökkenés valamennyi célország esetében jelen van, de a legnagyobb ingadozás a Nagy-Britanniába és Írországba irányuló munkaerő-migráció esetében figyelhető meg: az uniós csatlakozás után gyors felfutás, 2008-tól drámai zuhanás. A 2007-ig tartó jelentős növekedés legfontosabb összetevője az említett két országba történő vándorlás volt, s a visszaesésben még nagyobb szerepet játszottak ezek az országok. A táblázatból az is kiderül, hogy a külföldön dolgozók többsége, durván kétharmada – még a brit és ír munkavállalás gyors felfutása idején is – három szomszédos államban, Csehországban, Ausztriában és Magyarországon dolgozott. Kiemelkedő Csehország részesedése, amely az utóbbi pár évben stabilan 40 százalék körül mozog.

¹ A Szlovákiában dolgozó külföldi munkavállalók száma a hivatalos adatok szerint 2004 és 2008 között lendületesen nőtt, 3,3 ezerről 15 ezerre ugrott – de ez még mindig csak 0,6%-os részesedést jelentett a teljes foglalkoztatottságon belül –, mialatt az összes nyilvántartott külföldi száma 22 ezerről 52,7 ezerre (az összlakosság 0,97%-a) nőtt (Divinský 2009). Még ha a statisztika korlátozott megbízhatósága és az illegális foglalkoztatás vélhető elterjedtsége miatt felfelé módosítjuk is a becsült adatokat, a külföldi munkavállalók aránya akkor sem haladná meg jelentősen az 1% körüli szintet, amely az egyik legalacsonyabb arány az Európai Unión belül.

1. A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok száma a szlovákiai munkaerő-felmérés szerint (ezer főben a feltüntetett negyedévben)

Slovak citizens working abroad according to the Slovak labour force survey (thousands, quarterly data)

Teljes foglalkoztatottság	2003/4	2004/4	2005/4	2006/4	2007/4	2008/4	2009/4	2010/4
	2170,6	2199,8	2254,7	2332,7	2398,3	2466,0	2329,6	2339,4

Az ebből külföldön dolgozók

Együtt	83,9	119,0	136,3	168,8	185,7	163,0	131,7	124,7
Csehország	48,2	70,1	65,7	70,7	72,9	67,5	47,9	51,2
Egyesült Királyság	5,5	7,8	17,1	25,5	29,7	19,3	15,1	10,4
Magyarország	2,7	10,1	13,7	19,6	18,5	18,2	14,8	11,4
Ausztria	4,0	8,6	10,8	12,3	18,4	17,3	22,2	24,9
Németország	7,5	8,0	6,0	9,1	10,4	10,1	8,4	5,6
Írország	0,4	1,4	4,1	8,8	10,5	7,3	3,0	3,5
Olaszország	3,6	4,1	6,3	6,9	7,9	8,7	3,2	3,1

Megjegyzés: Mivel 2010-től csupán a külföldön rövid távra (egy évnél rövidebb ideig) munkát vállalók kerülnek be a statisztikába, a 2010 utolsó negyedévi adat nem kompatibilis az előtte szereplőkkel (amelyekben valamennyi külföldön munkát vállaló szerepel).

Forrás: ŠÚSR – Štatistický úrad Slovenskej republiky (2004–2011).

A táblázat adatait a külföldön dolgozók abszolút számát (de nem a célországok közötti megoszlásának arányát) tekintve némi fenntartással kell fogadni. A témával foglalkozó szakértők egybehangzó véleménye szerint a munkaerő-felmérés hozzávetőleg 25–30 százalékkal alulértékeli a külföldön dolgozó szlovák állampolgárok számát (Divinský 2007. 109): a külföldön dolgozók valós száma a migráció csúcsevénének számító 2007-ben 240–260 ezer között mozoghatott (Gál 2009. 68).

Az alulértékelésnek több oka is lehet. Először is, a munkaerő-felmérés egy a háztartások reprezentatív mintájának megkérdezésén alapuló statisztikai módszer, amelynek keretében Szlovákiában 10 250 háztartást (az összes kb. 0,6 százalékát) kérdezik meg negyedévente a statisztikai hivatal munkatársai (ŠÚSR 2004–2011). Nyilvánvaló, hogy csak azokban a háztartásokban tudnak beszámolni hozzátartozójuk külföldi munkavállalásáról, ahol legalább egyvalaki Szlovákia területén tartózkodik. Azokat a háztartásokat, amelyeknek minden tagja külföldre távozott, a munkaerő-felmérés képtelen lefedni: ha senki sem tartózkodik otthon, nincs kit megkérdezni (Bahna 2008). Ilyenek lehetnek például a szüleitől már külön (háztartásban) élő fiatal párok. Márpedig – ahogy később látni fogjuk – épp ez az a korosztály, amely a legnagyobb arányban vesz részt a külföldi munkavállalásban. Másodszor, a megkérdezetteknek természetesen nem kell feltétlenül igazat mondaniuk. Annak, hogy elhallgatják valamelyik családtagjuk külföldi munkavállalásának tényét, több oka is lehet.

Például az, hogy az illető illegálisan dolgozik külföldön, és/vagy Szlovákiában olyan szociális juttatásokat is igénybe vesz, amelyekre nem lenne jogosult (Divinský 2007. 109). De az igazmondást gátolhatja a hatóságokkal szembeni általános bizalmatlanság is. Természetesen a mintavételi eljárás során történő hibákról sem szabad megfeledkezni. Az adatok értékelésénél azt is figyelembe kell venni, hogy 2010-től már csak azok kerülnek be a szlovákiai statisztikákba, akik csupán rövid távra, egy évnél rövidebb időre távoztak Szlovákiából (az Európai Unión belül az egy évnél hosszabb időn át külföldön élők a célországokban zajló felmérések hivatottak megszámlálni). Mindezek ellenére a munkaerő-felmérés hasznos adatokkal szolgál a migrációban részt vevők korcsoportok, nem, iskolai végzettség, származási régió, illetve a célországok szerinti megoszlásáról, és jól tükrözi a vándorlási folyamatokat is, az abszolút számok tekintetében pedig fontos támpontot jelent.

A munkaerő-felmérés hajlamosságát a külföldön dolgozók számának alábecsülésére a hagyományosan legfontosabb célországból, Csehországból származó munkaügyi statisztikákkal való összevetés mutatja meg (2. táblázat). A cseh munkaügyi hivatalok nyilvántartásában például 2007 végén 110 ezer körül mozog az országban dolgozó szlovák állampolgárok száma, a szlovákiai munkaerő-felmérésben viszont „csupán” 50–70 ezer szerepel.

2. A Csehországban dolgozó külföldi alkalmazottak és magánvállalkozók (2000–2010)

Foreign employees and self-employed working in the Czech Republic (2000–2010)

	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Külföldiek (érvényes) vállalkozási engedéllyel állampolgárság szerint									
Összesen	61 340	62 293	65 219	67 246	65 722	68 787	77 158	87 753	90 983
Vietnami	19 307	20 964	22 046	22 620	22 910	24 437	32 139	35 590	33 164
Ukrán	21 402	18 752	19 486	21 135	21 325	21 927	21 213	26 223	29 739
Szlovák	6 670	8 123	8 757	8 719	8 282	8 684	9 255	9 865	10 681
A munkaügyi hivatalokban nyilvántartott külföldi alkalmazottak állampolgárság szerint									
Összesen	103 647	105 738	107 984	151 736	185 075	240 242	284 551	230 709	215 367
Szlovák	63 567	58 053	59 818	75 297	91 355	101 233	100 223	98 192	100 727
Ukrán	15 753	22 489	22 399	40 060	46 155	61 592	81 072	57 478	42 139
Lengyel	7 679	7 403	8 882	12 635	17 149	23 642	20 680	21 728	19 049
Mongol	660	1 388	1 585	1 800	2 814	6 897	12 990	4 205	3 548
Moldáv	1 446	1 509	1 483	2 710	3 369	5 503	8 635	5 706	3 497
Bolgár	1 523	1 792	1 651	1 732	1 953	5 393	5 555	4 578	5 667
Román	908	689	590	929	1 240	4 313	3 605	3 780	4 815
A Csehországban foglalkoztatott külföldiek összesen (vállalkozók és alkalmazottak együtt)									
Együtt	164 987	168 031	173 203	218 982	250 797	309 027	361 709	318 462	306 350

Forrás: Český statistický úřad (2011).

Csehországban hagyományosan a szlovák állampolgárok alkotják a külföldi munkavállalók legnépesebb csoportját. A közös állam hetvenéves hagyományát, a gyakorlatilag nem létező nyelvi különbségeket, az elhelyezkedési lehetőségekben és a bérekben még mindig meglévő szignifikáns eltéréseket, az ország geográfiai közelségét és a jó közlekedési összeköttetést (a vonat- és autóbuszjáratok többsége a közös állam felbomlása után is fennmaradt) figyelembe véve ez nem is meglepő. A többi fontos célországból sajnos nem állnak rendelkezésre a cseh statisztikákhoz hasonló naprakész, pontos adatbázisok a szlovákiai dolgozók számának alakulásáról. Magyarországon ugyan létezik a csehországihoz hasonló nyilvántartási rendszer, ez azonban – a szlovákiai munkaerő-felméréshez hasonlóan – szintén hajlamos alábecsülni a szlovákiai dolgozók létszámát. Ennek fő oka a Magyarországra irányuló szlovákiai munkaerő-migráció sajátos jellegében keresendő, amely jórészt a határ menti övezetekben zajló napi ingázásból áll, és részben munkaerő-kölcsönző cégeken keresztül zajlik. Az ingázók többsége délnyugat-szlovákiai magyar nemzetiségű (vagy legalábbis magyarul beszélő) lakos, akik a Dunántúl északi részén lévő nagy multinacionális vállalatokban (Nokia – Komárom, Suzuki – Esztergom, Philips, Audi – Győr, SCI – Tatabánya, Samsung – Göd), illetve azok beszállítóinál találtak munkát. Ezek a vállalatok viszont gyakran munkaerő kölcsönzésével foglalkozó cégektől kölcsönzik a munkásaikat, ebben az esetben a náluk dolgozók nem az ő saját alkalmazottjaik, hanem a kölcsönző cég munkatársai – ha ez a cég történetesen szlovákiai vállalat, akkor Magyarországon nincs is regisztrálva. A nyilvántartás hiányosságának természetesen a feketemunka elterjedtsége is oka lehet, az illegális foglalkoztatás azonban a fent leírt vállalatokra – amelyek a fő munkaadóknak számítanak – nem jellemző. Azok az ágazatok pedig, ahol az elmúlt években elterjedtebb volt a feketemunka (például mezőgazdaság, építőipar), nemigen vonzzák a szlovákiai munkavállalókat. A magyar statisztika hiányosságait jól mutatja az a tény is, hogy a szlovák munkaerő-felmérés nemritkán több Magyarországon dolgozó szlovák állampolgárt mutatott ki, mint amennyi a magyar nyilvántartásban szerepelt. A csúcsevnek számító 2007-es év legvégén például a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai szerint 18 219 szlovák állampolgárságú munkavállaló rendelkezett érvényes regisztrációval Magyarországon,² miközben a szlovák munkaerő-felmérés az utolsó negyedévben 18,5 ezret mutatott ki, de az első negyedévben még ennél is többet: 21,8 ezer főt (Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2011, ŠÚSR 2004–2011). A szlovák adatok szakértők által javasolt 25–30 százalékos felkerekítésének logikáját használva a valós becsült szám valahol 24–29 ezer fő körül lehetett. Azóta jelentős csökkenés következett be: 2010

² A 2007 végén különböző jogcímenek Magyarországon dolgozó 59 454 külföldi közül a román állampolgárok (21 118) után és az ukránok (7994) előtt a szlovákiaiak a második legnagyobb csoportot alkották, a külföldi munkavállalók 80%-át a három szomszédos országból jövők tették ki (Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat 2011).

végén a Magyarországon érvényes bejelentéssel rendelkező szlovák állampolgárok száma már csak 10 385 fő volt, a szlovák munkaerő-felmérés utolsó negyedévi adatai között 11,4 ezer fő szerepelt (Uo.). A számokat 25–30 százalékkal megnövelve 13–15 ezer főre lehet következtetni, ez a 2007 végi adatoknak nem sokkal több mint a fele.

Elvileg részbeni tükörstatisztikaként szolgálhatnának a migráció legfontosabb célországaiiban zajló munkaerő-felmérések (amelyben felméri az adott országokban dolgozó külföldi állampolgárok számát is), ezek azonban még a szlovákiaiainál is jóval pontatlanabb adatokkal rendelkeznek. Az Európai Bizottságnak az uniós bővítést követő szabad munkaerő-mozgásról szóló 2008-as – az Eurostat (az unió statisztikai hivatala) összesített adataira támaszkodó – jelentése szerint 2007-ben az aktív korú (15–64 év közötti) szlovák népesség 2,7%-a tartózkodott valamelyik más tagállamban (Commission of the European Communities 2008. 8). Ez mindössze 105 ezer főnek felel meg, ami jóval kevesebb a szlovák munkaerő-felmérés adatainál, ráadásul ebbe nemcsak a foglalkoztatottak tartoznak bele, hanem a teljes munkaképes korú lakosság. A nagyfokú eltéréseknek, ha úgy tetszik, az adatok pontatlanságának (a becsült valósághoz képest) számos oka van, ezek közül a legfontosabb az, hogy a szlovák állampolgárok – Csehország kivételével – az érintett célországokban csupán a munkaerő töredékét teszik ki, ráadásul eleve csupán az egy évnél hosszabb tartózkodásra berendezkedők kerülnek be a reprezentatív mintába (European Commission 2008. 103).³

Még egy adatforrástípus létezik a célországokban, amely fontos információkat szolgáltat a külföldi munkavállalók származási ország, életkor, nem, gazdasági ágazat, jövedelem, régiók szerinti megoszlásáról, ahogy a

³ A célországokban zajló munkaerő-felmérés problémái a következő pontokban foglalhatók össze: 1. A külföldiekről szóló adatok annál kevésbé megbízhatóak, minél kisebb a külföldiek aránya az összlakosságon belül. Ha a (bizonyos országból jövő) külföldiek csak az összlakosság töredékét alkotják (márpedig a szlovák állampolgárok tekintetében túlnyomórészt épp ez a helyzet), akkor a reprezentatív mintába csak néhány vagy néhány tucat háztartás fog bekerülni, így a minta nem elég nagy, hogy statisztikailag megbízható, releváns adatokat szolgáltatson. 2. A munkaerő-felmérés csak azokat a külföldieket veszi számba, akik legalább egy évet szándékoznak a fogadó országban eltölteni, így nem terjed ki a szezonális munkásokra, a rövid távra érkező vagy kikölcsonzótt munkaerőre. 3. A megválaszolatlan kérdőívek aránya általában magasabb a külföldi állampolgárok esetében, ez főleg a bevándorlók magasabb mobilitásának (gyakoribb lakhelyváltogatás), nyelvtudásbeli problémáinak és egy részük illegális (tartózkodási és/vagy munkavállalási) státusának lehet a következménye. 4. A munkaerő-felmérés nem fedi le a kollektív háztartásokat (azaz a szállókat, munkásszállókat), ahol a friss bevándorlók a hazai lakosságnál vagy a régebbi migránsoknál feltételezhetően valamivel nagyobb arányban élnek, így a felmérésben némileg alulreprezentáltak lesznek. 5. Mivel a reprezentatív minta ötödét negyedévente szokták cserélni, eltarthat egy ideig, amíg a minta összetétele igazodik a lakosság összetételében a migráció miatt bekövetkező változásokhoz, ami például a friss bevándorlók számbavételénél némi fáziskésést okoz. (Lásd: European Commission 2008. 103.)

munkaerő-migráció nagyságrendjéről és a mobilitás intenzitásáról is. Ezek a különböző kumulatív jellegű regisztrációs és társadalombiztosítási adatbázisok. Az Egyesült Királyságban például a 2004-ben az unióhoz csatlakozott nyolc kelet-közép-európai ország állampolgárainak regisztrációért kellett folyamodniuk (Workers Registration Scheme – WRS). Ez a kötelezettség 2011. április 30-tól megszűnt, de nemzeti adó- és társadalombiztosítási számot (National Insurance Number – NINo) igényelniük kell; Írországból pedig a külföldi munkavállalóknak (is) közszolgálati személyi számra (Personal Public Service Number – PPS Number) van szükségük. A brit és ír adatbázisok legnagyobb problémája – a fent leírt cseh vagy magyar nyilvántartásokhoz képest – kumulatív jellegükből fakad. A brit hatóságok nem követelték meg a szigetországot elhagyó külföldi munkavállalóktól, hogy a regisztrációs adatbázisból kijelentkezzenek, az egyszer kiadott biztosítási számok pedig a továbbiakban is érvényesek. A kumulatív adatbázisok így nem adnak képet az országban aktuálisan tartózkodó külföldi dolgozókról; az összes regisztrált számát tartalmazzák, azokét is, akik időközben már elhagyták a fogadó országokat, vagy elvesztették munkájukat, és épp munkanélküliként tartózkodnak ott. A 2004-es bővítés után így az évek múltával egyre nagyobb lett a különbség a ténylegesen brit és ír földön dolgozó, az új tagállamokból származó munkavállalók és a nyilvántartásokban szereplők között.

A 2004-es bővítést követő (az uniós szabályok által maximálisan engedélyezett) hét évben (azaz 2011. április 30-ig) tehát a brit hatóságok regisztrációt követeltek meg a nyolc új kelet-közép-európai tagállamból érkező és a szigetországban munkát vállaló személyektől. 2010 végéig az Egyesült Királyságban több mint 1 millió 150 ezer alkalmazottat regisztráltak, akik a nyolc új tagállamból érkeztek, közülük 112,6 ezer, vagyis az összes újonnan érkező egytizede volt szlovák állampolgár (3. táblázat).

3. Az Egyesült Királyságban regisztrált (WRS) munkavállalók a 2004-ben csatlakozott nyolc új kelet-közép-európai tagállamból (2004. május – 2010)
Registered workers (WRS) in the United Kingdom from the 8 new Central and Eastern European member states who joined the EU in 2004
(May 2004 – 2010)

	Cseh-ország	Észt-ország	Magyar-ország	Lett-ország	Litvánia	Lengyel-ország	Szlovákia	Összesen
2004*	8 255	1 860	3 620	8 670	19 275	71 025	13 020	125 885
2005	10 575	2 560	6 355	12 960	22 990	127 325	22 035	204 970
2006	8 345	1 475	7 060	9 490	17 065	162 495	21 755	227 875
2007	7 510	965	8 880	6 285	14 265	150 255	22 450	210 800
2008	6 520	945	10 865	6 960	11 535	103 015	18 310	158 340
2009	4 230	1 135	8 240	15 385	14 720	54 715	7 830	106 390
2010	4 185	1 315	9 270	18 440	23 900	52 325	7 170	116 760
Összesen	49 620	10 255	54 290	78 190	123 750	721 155	112 570	1 151 020
Részarány	4,31%	0,89%	4,72%	6,79%	10,75%	62,65%	9,78%	100%

*2004. május elsejétől, a nyolc ország uniós csatlakozásának időpontjától.

Megjegyzés: A szintén 2004-ben csatlakozó Málta és Ciprus állampolgárai számára már a 2004-es bővítés előtt is nyitva volt a brit munkaerőpiac. Az Egyesült Királyságban regisztrált szlovén állampolgárok (akiknek száma az egész időszakban nem sokkal haladja meg az ezer főt) nem szerepelnek külön oszlopban, az összesített adatokban azonban az ő számuk is szerepel.

Forrás: Home Office UK Border Agency 2009. *Accession Monitoring Report. A8 Countries May 2004 – March 2009* és Home Office (2011): *Control of immigration: quarterly statistical summary fourth quarter 2010*.

Ugyancsak az Egyesült Királyságban 2004 eleje és 2010 vége között 1,66 millió, a tíz (2004-ben csatlakozott) új tagállamból érkezett lakos szerzett nemzeti társadalombiztosítási számot (NINo), közülük 144 ezren voltak szlovák állampolgárok (Department for Work and Pensions 2011). A származási országok közötti arányok nagyon hasonlóak a regisztrált dolgozóknál tapasztaltnak, az abszolút számok viszont magasabbak. Ez főként azzal magyarázható, hogy az egyéni vállalkozóknak nem írták elő a kötelező regisztrációt, társadalombiztosítási számért viszont nekik is folyamodniuk kellett. (Némileg emelik a számokat 2004 első négy hónapjának, illetve Ciprus és Málta állampolgárainak adatai is.)

Írországban 2004 eleje és 2009 vége között az unióhoz 2004-ben csatlakozott nyolc kelet-közép-európai országból 514,3 ezer ember kapott közszolgálati személyi számot (PPS Number), ebből 40,3 ezer (az összes 7,84 százaléka) volt szlovák állampolgár (Department of Social and Family Affairs 2011). Az Írországba érkezettek származási országok szerinti megoszlása nagyon hasonlít az Egyesült Királyságban tapasztaltnak, a közszolgálati személyi számot kapók 62,6 százaléka lengyel állampolgár, őket követik a litván (13,3%), majd a szlovák állampolgárok, az első három közötti sorrend tehát ugyanaz.

Az EU-15 országainak migrációs statisztikái, illetve a munkaerő-felmérések (vagy az ahhoz hasonló más felmérések) összesített adatai és a 2004-es bővítés utáni két legfontosabb migrációs célország kumulatív regisztrációs statisztikái fontos támpontot jelentenek a munkaerő-migráció intenzitásának összehasonlításához (4. táblázat). Bár az adatokat (a fent leírtak miatt) fenntartással kell kezelni, az új tagországok összehasonlítására alkalmasak, mivel különböző korlátaik hasonlóan – ha nem is feltétlenül teljesen azonos arányban, de feltételezhetően nem is nagy különbségekkel – vonatkoznak rájuk. A 2004-ben és 2007-ben az Európai Unióhoz csatlakozott kelet-közép-európai posztoszocialista országok – a bővítés utáni migráció intenzitása tekintetében – három csoportba sorolhatók:

1. Alacsony intenzitású migráció. Szlovénia, Csehország és Magyarország sorolható ide, az országot elhagyók viszonylag alacsony arányával.

2. Közepes intenzitású migráció. Lengyelország, a balti államok és Szlovákia sorolható ide, ezekben az országokban az előző csoporthoz képest mintegy kétszer-háromszor nagyobb a kiáramlás. Szlovákia esetében ez azt jelentette, hogy a 2007-es csúcsevben a foglalkoztatottak mintegy tizede, a teljes lakosság megközelítőleg 4,7 százaléka dolgozott külföldön.

3. Intenzív migráció. Ezt a csoportot a 2007-ben csatlakozó Románia és Bulgária alkotja, itt még az előző csoportnál is legalább kétszer nagyobb intenzitású a migráció. Jól jelzi ezt az a tény, hogy míg a 2004-ben csatlakozott – megközelítőleg 70 millió lakost számláló – nyolcak állampolgárai közül 2007-ben 1,91 millió ott tartózkodót tartottak nyilván az EU-15 országai, az ott élő román és bolgár állampolgárok száma csaknem ugyanekkora volt (1,86 millió), miközben e két ország összlakossága alig 30 millió, kevesebb mint a fele a nyolcakénak (European Integration Consortium 2009, 24, 27). E két ország adatai tehát inkább a többi balkáni országra hasonlítanak, de még mindig nem a csúcsot jelentik, mivel Macedónia és Bosznia-Hercegovina lakosságának több mint 8,3, az albán lakoságnak pedig 25,46 (!) százaléka élt az EU-15 területén ugyanezen statisztikák szerint (Uo. 33).⁴

⁴ A 4. táblázat adatai alapján egy-két ország esetében jogosan merülhet fel a kérdés, vajon miért épp az adott csoportba sorolódtak. Valóban nehéz egyértelmű és pontos határt húzni. A csoportok összetétele főleg annak a következménye, hogy fő kritériumként a bővítés utáni migráció intenzitását használtam. Szlovénia az EU-15 területén élő migránsok száma alapján akár a második csoportba is tartozhatna, a bővítés utáni migráció két fő célországába, az Egyesült Királyságba és Írországba irányuló migráció (a regisztrációk száma) azonban rendkívül alacsonynak bizonyult, ezért az elsőbe került. Lettország esetében ennek a fordítottja igaz: az EU-15 országaiban élő állampolgárainak aránya 2007-ben nem volt túl magas (ezért ennek alapján az első csoportba is tartozhatna), de az Egyesült Királyságba és Írországba irányuló migráció nagyon intenzív volt (így a második csoportba került). Bulgária is határmezsgyén van, ráadásul csak 2007-ben csatlakozott, ami miatt kevés a friss adat. Végül is azért került Romániával együtt a harmadik csoportba, mert a bővítés előtti években rohamosan nőtt a külföldön dolgozók száma és aránya (European Integration Consortium 2009. 32–33).

4. A 2004-ben és 2007-ben csatlakozott tíz új kelet-közép-európai EU-tagállamból az EU-15 országaiba kivándoroltak, illetve. az Írországból és az Egyesült Királyságban regisztráltak száma és a kibocsátó országok népességéhez viszonyított aránya

The number of those citizens from the ten new Central and Eastern European EU member states of the 2004 and 2007 enlargement who migrated to the EU-15 countries, respectively were registered in Ireland and the United Kingdom and their share in the sending countries' population

	Emigránsok az EU-15 országaiban 2007-ben		Írországból regisztrált munkavállalók 2004–2010		Az Egyesült Királyságban regisztrált munkavállalók 2004–2010	
	Fő	A kibocsátó népesség %-ában	Fő	A kibocsátó népesség %-ában	Fő	A kibocsátó népesség %-ában
Csehország	104 442	1,01	20 474	0,20	48 435	0,47
Észtország	36 735	2,74	7 061	0,54	9 850	0,76
Magyarország	132 582	1,32	22 241	0,22	51 400	0,51
Lettország	42 547	1,87	38 999	1,70	73 660	3,20
Litvánia	128 361	3,80	72 865	2,10	116 860	3,44
Lengyelország	1 297 647	3,40	330 718	0,86	707 357	1,83
Szlovákia	132 207	2,45	41 573	0,77	110 675	2,05
Szlovénia	35 848	1,78	468	0,02	1 155	0,06
Bulgária	310 335	4,05	–	–	–	–
Románia	1 553 276	7,21	–	–	–	–

Forrás: European Integration Consortium (2009): Labour mobility within the EU in the context of enlargement and the functioning of the transitional arrangements, 32–33 és Gödri I. – Tóth E. (2010): Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után – eltérések és hasonlóságok, 181.

A migráció irányát és intenzitását befolyásoló legfontosabb tényezők

A nemzetközi migrációt mint komplex jelenséget befolyásoló legfontosabb gazdasági tényezőket a neoklasszikus elméletből kiindulva négy fő csoportra oszthatjuk: (1) negatív körülmények a származási országban, amelyek annak elhagyására sarkallnak, (2) pozitív körülmények a célországban, amelyek vonzó hatást gyakorolnak a bevándorlókra, (3) pozitív körülmények a származási országban, amelyek maradásra ösztönzik a potenciális kivándorlót és (4) negatív körülmények a célországokban, amelyek távol tarthatják a bevándorlást fontolgatókat (Bodvarsson – Van den Berg 2009. 6). Ha az első két tényező (a

húzó- és taszító erők együtthatása) relatíve erősebbnek bizonyul az utolsó kettő kombinációjánál, nagy valószínűséggel sor kerül a migrációra. A döntéshez jelentősen hozzájárulhatnak a kibocsátó és fogadó ország által állított adminisztratív és anyagi terhek, valamint az utazás költségeinek mérlegelése. (A politikai tényezőktől – polgárháború, üldöztetés, emberi jogok megsértése stb. – jelen tanulmányban eltekintünk; ezek a vizsgált témakörben irrelevánsak.) Tekintettel a kismértékű vagy nem létező adminisztratív terhekre (az átmeneti korlátozásokat fokozatosan megszüntették) és a viszonylag alacsony, de mindenképpen csökkenő utazási költségekre (például a fapados légitársaságok megjelenése révén is), a fő tényezőt a neoklasszikus megközelítés alapján az életminőségben meglévő különbségek kell hogy alkossák.

Az unió keleti irányú bővítését követő migrációt befolyásoló legfontosabb tényező e tanulmány szerint is a kibocsátó és a célországok között az életszínvonalban, bérekben, nemzeti jövedelemben megmutatkozó különbség volt. Ez a neoklasszikus elméleten alapuló megközelítés azonban nem képes teljesen megmagyarázni néhány kivételt, és nem ad magyarázatot az új tagországok közötti migrációs eltérésekre sem, ezért más strukturális és institucionális tényezőket is figyelembe kell venni, például a munkaerőpiacokon, illetve a jóléti államok tekintetében (Kureková 2011). E tényezőket az alábbiakban részletesebben is ismertetjük, de most térjünk vissza a fő tényezőre, amelyet számos empirikus kutatás is igazolt.

Egy az angol nemzeti bank számára készült tanulmány például szoros (negatív) korrelációt talált az új tagországok egy főre jutó bruttó nemzeti terméke és a Nagy-Britanniába irányuló munkaerő-migráció intenzitása között (Blanchflower et al. 2007. 4–5). Az új tagországok egy főre eső (vásárlóerőparitáson számolt) nemzeti össztermékét (GDP) összehasonlítva valóban szembevető a hasonlóság a migráció intenzitásával: elmondható, hogy minél magasabb az egy főre jutó GDP, annál kisebb a migráció intenzitása (5. táblázat). A legmagasabb egy főre jutó GDP-vel (de ez elmondható az átlagos bérekről, jövedelmekről is) rendelkező Szlovéniából és Csehországból volt a legkevesbé intenzív az elvándorlás, míg arányaiban a legtöbben a legalacsonyabb mutatókkal rendelkező Romániát és Bulgáriát hagyták el.

5. Az egy főre jutó nemzeti termék vásárlóerő-paritáson számolva az új tagállamokban az unió átlagának arányában (EU-27 = 100)

The gross domestic product per capita in the new member states calculated in purchasing power standards as percentage of the EU average (EU-27 = 100)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Csehország	71	73	73	77	78	79	80	83	84	85	82
Észtország	45	46	50	55	57	62	66	70	69	64	64
Magyarország	54	58	61	63	63	63	63	62	64	64	63
Lettország	36	38	41	43	46	48	51	56	56	52	52
Litvánia	40	42	44	49	51	53	56	59	61	55	58
Lengyelország	48	48	48	49	51	51	52	54	56	61	62
Szlovákia	50	52	54	55	57	60	63	68	72	73	74
Szlovénia	80	80	82	84	87	87	88	88	91	88	86
Bulgária	28	30	32	34	35	37	38	40	44	44	44
Románia	26	28	29	31	34	35	38	42	47	47	45

Forrás: Eurostat (2011): GDP per capita in Purchasing Power Standards.

A gazdasági fejlettség legelterjedtebb mutatószámának, a bruttó nemzeti terméknek az összehasonlítása azonban néhány anomáliára is rávilágít. A legjobban Magyarország lóg ki a képből, amelynek jövedelmi viszonyai alapján Szlovákia, Lengyelország és a balti államok között lett volna a helye (a migráció intenzitása tekintetében), ehelyett Csehországgal és Szlovéniával volt egy csoportban. Bár e tanulmánynak nem célja ennek az anomáliának a részletes magyarázata, az alfejezet végén még visszatérünk rá.

Korlátai ellenére a jövedelmi viszonyokon alapuló megközelítés számít a legfontosabb tényezőnek a származási országokban, és dinamikusan, valamint az országokon belül, regionális szinten is hasznosítható. Szlovákia esetében például a gyors gazdasági növekedés, amely a foglalkoztatottság és a jövedelmek hasonlóan gyors emelkedéséhez vezetett, 2007-től hozzájárult a munkaerő-migráció megfordulásához (igaz, a hazai növekedés csak nagyjából egy évig, a válság begyűrűzéséig tartott ki). A 3. táblázatban is látható, hogy 2006/2007-től jelentős mértékben csökkent az Egyesült Királyságban munkavállalóként újonnan regisztrált szlovák, lengyel és cseh állampolgárok száma, miközben a balti államokból vagy Magyarországról érkezőké 2008–2009-ben nőtt. Épp ez utóbbiakat érintette legerősebben a világgazdasági válság, nemzeti termékük jelentősen visszaesett, az uniós átlaghoz való közeledésük megállt vagy a visszájára fordult. A származási országban tehát működik a potenciális migránsokat kifelé toló tényező. Mivel a 2004-ben az unióhoz csatlakozó tagországok többségének viszonylag gyors gazdasági konvergenciája már a bővítés utáni években érzékelhető volt, számos elemzés előre is jelezte a visszaáramlási folyamat beindulását és intenzívebbé válását (Pollard et al. 2008. 48).

Az egyes országokon belül is fontos szerep jut a jövedelmi különbségeknek, tekintettel a régiók közötti fejlettségbeli eltérésekre. Ezek Szlovákiában hagyományosan igen jelentősek (különösen az ország kis területét figyelembe véve). A szlovákiai munkaerő-felmérés adatai rendszeresen azt mutatják, hogy a legtöbb külföldön dolgozó a gazdaságilag kevésbé fejlett, magasabb munkanélküliséggel sújtott régiókból származik, míg a fejlettebbekből kevésbé intenzív az elvándorlás. A migrációs hullám csúcsán, 2007 utolsó negyedévében például a kimutatott 185,7 ezer külföldön dolgozó közül a legtöbb, 51,8 ezer (az összes 28%-a) a legkevésbé fejlett eperjesi kerületből jött, a legkevesebb, 5,2 ezer (2,8%) pedig a messze legmagasabb egy főre eső jövedelemmel rendelkező pozsonyi régióból⁵ (ŠÚSR 2008. 60). Ami tehát működik az egyes országok között, az megtalálható Szlovákián belül is. A különböző közvélemény-kutatások is azt a feltételezést erősítik, hogy a munkaerő-migráció messze legfontosabb mozgatórugója a célországban elérhető, az otthoninál magasabb jövedelem megszerzése. Az EU-tagállamokban rendszeresen megtartott Eurobarometer 2007-es felmérésében például az új tagállamokból a válaszadók 46 százaléka (a régiókból mindössze 22%) mondta azt, hogy a külföldi munkakeresés legfontosabb oka a háztartások magasabb jövedelme, a második és a harmadik helyen a jobb munkakörülmények és a jobb lakhatási viszonyok álltak (European Commission 2008. 123). Egy Szlovákiában, a külföldön dolgozók között tartott felmérésben a legtöbben (48%) szintén a magasabb kereseteket jelölték meg a legfontosabb okként, ezt követte az állásszerzés (16,8%) – azok esetében, akik otthon nem találtak munkát⁶ (Hanzelová et al. 2008. 50). A külföldön munkát keresők között végzett más kutatások is hasonló eredményekhez vezettek (Divinský 2007. 107).

Az unió 2004 utáni keleti irányú bővítései jelentősen megváltoztatták az új tagországokból kiinduló migráció irányát. Míg a bővítés előtt durván 60 száza-

⁵ A szlovák statisztikai hivatal munkaerő-felmérése szerint 2007 utolsó negyedévében a külföldön dolgozó 185,7 ezer szlovák állampolgár a következőképpen oszlott meg a régiók szerint: 51,8 ezer (28%) az eperjesi, 35,3 ezer (19%) a nyitrai, 21,4 ezer (11,5%) a kassai, 20,5 ezer (11%) a besztercebányai, 25,3 ezer (13,6%) pedig a zsolnai kerületből, azaz a kevésbé fejlett régiókból volt. Az ország fejlettebb részéből jóval kisebb volt a migráció (trencsényi kerület – 15,8 ezer, 8,5%, nagyszombati kerület – 10,4 ezer, 5,6%), a legkevesebben pedig a legfejlettebb és leggazdagabb pozsonyi régióból (5,2 ezer, 2,8%) vállaltak külföldön munkát (ŠÚSR 2008. 60). A képet tovább árnyalja, hogy a nyugati országrészekben a napi ingázás is lehetséges (például a nyitrai kerületből Magyarország, a zsolnaiból Csehország vagy a pozsonyiból Ausztria felé).

⁶ A kérdőíves felmérés 743 külföldön (az Európai Gazdasági Térség országaiban) dolgozó szlovák állampolgár megkérdezésével zajlott 2007 májusa és novembere között. A külföldi munkavállalás fő okaira vonatkozó kérdésre adott válaszok a következőképpen oszlottak meg: pénzkereset (48%), munkaszerzés (16,8%), nyelvismeretek fejlesztése (10,3%), a Szlovákián kívüli élet kipróbálása (8,3%), házastárs/élettárs követése külföldre (7,2%), munkatapasztalatok szerzése (5,1%), utazás (2,5%) és tanulmányok (1,7%) (Hanzelová et al. 2008. 50).

lékos aránnyal Németország és Ausztria volt a fő célország, a bővítést követően az Egyesült Királyság és Írország (a 2004-ben csatlakozott nyolcak esetében), illetve Spanyolország és Olaszország (Románia és Bulgária tekintetében, de már az ezredfordulótól) vált a fő célponttá, még ennél is magasabb részesedéssel (European Integration Consortium 2009, Commission of the European Communities 2008. 5–7). A változás oka elsősorban a célországok munkaerőpiacain keresendő: a legfontosabb húzó tényezőnek az új munkahelyek okozta vonzerő bizonyult. Az EU-15 államaiban 1997 és 2007 között létrejött 21,8 millió új munkahelyből csaknem 10 millió az Egyesült Királyságban, Spanyolországban és Írországban jött létre (European Commission 2008. 222–276). Ezekben az országokban jóval dinamikusabban bővült a foglalkoztatottság, mint a többi tagállamban, ahol lassabb volt a gyarapodás, sőt Németországban 2000 és 2007 között gyakorlatilag stagnálás észlelhető (6. táblázat). Az már más kérdés, hogy ez a növekedés fenntarthatatlannak bizonyult, mert egyre inkább egy hitelezési és ingatlanpiaci buborék generálta, amely 2007-től kipukkadt, és az érintett országok súlyos gazdasági problémákkal, egyebek között gyorsan növekvő munkanélküliséggel szembesültek. Ez különösen igaz Írországra és Spanyolországra. A foglalkoztatási trendeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott országokból (EU-12) kiinduló rövid távú migrációnak (négy évnél rövidebb idejű tartózkodás a fogadó államokban) 2007-ig csaknem egyharmada (32%) az Egyesült Királyságba, 18%-a Spanyolországba, 10%-a Írországba irányult⁷ (Uo. 118).

6. A foglalkoztatottak száma a migráció néhány célországában 1995–2007
(teljes foglalkoztatottság a munkaerő-felmérés alapján ezer főben)
The number of employed in some host countries of migration 1995–2007
(total employment in thousands based on labour force surveys)

	1995	2000	2003	2004	2005	2006	2007
Egyesült Királyság	25 811	27 477	30 419	30 714	31 109	31 323	31 547
Írország	1 285	1 696	1 814	1 870	1 958	2 042	2 116
Spanyolország	13 569	16 412	17 878	18 510	19 264	19 985	20 614
Ausztria	3 918	4 122	4 140	4 146	4 180	4 228	4 320
Németország	37 603	39 145	38 724	38 883	38 846	39 089	39 737
Franciaország	22 694	24 332	24 950	24 977	25 089	25 296	25 593
Olaszország	21 841	22 930	24 150	24 256	24 396	24 882	25 165
Svédország	4 103	4 264	4 368	4 337	4 349	4 422	4 521

Forrás: European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities 2007/2008. *Employment in Europe 2007/2008.*

⁷ A szlovákiai munkavállalóknál a rövid távú migráció (négy évnél rövidebb idejű tartózkodás a fogadó államokban 2007-ig) a következőképpen oszlott meg a célországok között: Egyesült Királyság 55%, Csehország 21%, Írország 11% (Commission of the European Communities 2008. 6).

Az adminisztratív korlátozások nem befolyásolták különösebben a migráció irányát. Az Európai Unió 2004-es és a 2007-es bővítését megelőzően, 2003-ban és 2005-ben aláírt csatlakozási szerződések lehetőséget adtak a tagállamoknak arra, hogy egy három szakaszból álló hétéves periódusban (2 plusz 3 plusz 2 év) korlátozzák az új tagállamokból (Málta és Ciprus kivételével) érkező munkavállalók (de nem az egyéni vállalkozók vagy a kölcsönzött munkások) szabad mozgását (Commission of the European Communities 2008. 2). A 2004-ben csatlakozottak állampolgárai előtt csak az Egyesült Királyság, Írország és Svédország nyitotta meg azonnal a munkaerőpiacát, a többség élt az ún. átmeneti intézkedések lehetőségével, és csak később, fokozatosan szüntette meg a korlátozásokat, de Németország és Ausztria a teljes hétéves periódus végéig fenntartotta őket. Románia és Bulgária csatlakozásakor (2007) csak Svédország és Finnország nyitotta meg azonnal a munkaerőpiacát, a többiek várakozó álláspontra helyezkedtek. Ez azonban nem állította meg a csaknem kétmillió román és bolgár állampolgárt, akik a korlátozások ellenére – sőt jórészt még az uniós csatlakozás előtt – útra keltek, hogy a régi tagországokban (elsősorban Spanyolországban és Olaszországban) keressenek megélhetést. Svédország viszont, bár 2004-ben és 2007-ben is azonnal megnyitotta munkaerőpiacát az újonnan csatlakozók előtt, mégsem vonzott jelentősebb számú munkaerőt az új tagországokból. A fő tényezőnek tehát az bizonyult, hogy a régi tagállamokban van-e (létrejön-e) komolyabb kereslet az új tagországok munkaereje iránt – ha ez létezett, az átmeneti intézkedések és egyéb adminisztratív korlátok nem sokat értek.

További fontos tényezőt jelentenek az uniós tagállamok közötti nyelvi különbségek. A nyelvi sokszínűség az egyik fő (bár korántsem egyedüli) oka annak, hogy a munkaerő mobilitása az Európai Unióban jóval alacsonyabb, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Az Eurobarometer már említett 2007-es felmérésében a megkérdezettek többsége épp a nem kielégítő nyelvtudást jelölte meg a külföldre vándorlás legfontosabb akadályának (az új tagállamokban ez az arány 61% volt), míg a munkahely megtalálása csak a második helyen szerepelt (42%) (European Commission 2008. 123). Az Egyesült Királyság és Írország kiemelkedő pozíciója a célországok között valószínűleg azzal is magyarázható, hogy az új tagállamok közoktatásában az angol messze a legelterjedtebb idegen nyelv, ez részben megmagyarázhatja a lanyhább érdeklődést Svédország, Finnország vagy a Benelux államok iránt. A nyelvi tényező fontosságára utal az a tény is, hogy a román migránsok több mint 80%-a két nyelvileg rokon (a neorómán/neolatin nyelvcsaládhoz tartozó) országba, Spanyol-és Olaszországba vándorolt. A külföldön dolgozó szlovák állampolgárok megközelítőleg fele is olyan helyen vállalt munkát, ahol az anyanyelvével is elboldogult: Csehországban és Magyarországon. Az előbbiben a cseh és szlovák a nyelv közelsége (és a történelmi hagyományok miatt a cseh megértése), az utóbbiban a

magyar nemzetiségű vagy magyarul tudó szlovák állampolgárok domináns részvétele eredményezi, hogy gyakorlatilag nem léteznek a nyelvi korlátok.

Megjegyzés: Napi árfolyam közép-európai idő szerint 14 óra 15 perckor. Szlovákia 2009. január elsején 1 € = 30,1260 szlovák korona konverziós árfolyam mellett tért át a közös európai fizetőeszközre.

Forrás: ECB – European Central Bank 2009. *Statistical Data Warehouse – Exchange Rates, Bilateral.*

*I. Az euró és a szlovák korona közötti árfolyam (1999. 1. 4. – 2008. 12. 31.)
The exchange rate between the euro and the Slovak koruna
(4. 1. 1999 – 31. 12. 2008)*

A migráció intenzitására és irányára komoly hatást gyakorolhatnak a valutaárfolyamok változásai is. Szlovákiában ez a kapcsolat még nagyobb jelentőségre tett szert azzal, hogy az ország – a visegrádi csoportból elsőként – 2009 elején bevezette a közös európai fizetőeszközt, az eurót. Ezt megelőzően a szlovák korona árfolyama kb. egyharmadával erősödött az euróhoz képest (I. ábra), ami főleg a külföldön megkeresett pénz csökkenő hazai vásárlóereje szempontjából volt fontos – a külföldön dolgozók jelentős része a jövőben haza szeretne térni megtakarított jövedelmével, illetve rendszeresen juttat haza pénzt családtagjainak. Az ő szempontjukból így egyáltalán nem mellékes, hogy például 2002 és 2009 között egy 1000 eurós külföldi kereset ellenértéke koronában 44 ezerről 30,1 ezerre csökkent, kizárólag a korona folyamatos erősödése miatt. Ráadásul bizonyos időszakokban a többi célország valutái is – például az angol font, a cseh korona vagy a magyar forint – jelentősen gyengültek az euróhoz képest,

így a koronához viszonyítva még inkább veszítettek értékükből. (2008 végén és 2009 elején, az euró bevezetésének idején a környező országok valutái jelentősen gyengültek az euróhoz képest, ami amellelt, hogy fellendítette a szomszédos országok határ menti övezeteibe irányuló bevásárlóturizmust, jelentősen apasztotta a Csehországban és főleg Magyarországon dolgozó szlovákiai lakosok relatív jövedelmét.) A külföldi munkavállalásból szerzett jövedelem az árfolyamváltozások miatt jelentősen veszített relatív értékéből, s ezzel a külföldi munka attraktivitása is csökkent a hazai keresetekhez képest.

Nem szabad megfeledkezni a demográfiai tényező szerepéről sem, mivel ez a származási országokban jelentősen befolyásolja a migrációs potenciált. Ha abból indulunk ki, hogy a külföldi munkavállalók főleg a fiatalok közül kerülnek ki (lásd lejjebb), és figyelembe vesszük, hogy valamennyi új tagországban csökken a számuk és népességen belüli arányuk, akkor ez a potenciális migránsok számának csökkenéséhez vezet (Pollard et al. 2008. 51). De fontos lehet figyelembe venni a szociális juttatások és szolgáltatások rendszerét is – épp ez a tényező magyarázhatja meg leginkább, miért lóg ki Magyarország a sorból. A balti, lengyel vagy szlovákiai fejlettségi szinthez (nemzeti termék, bérek stb.) hasonló Magyarországról jóval kisebb volt az uniós csatlakozás utáni migráció, mint ezekből az országokból, inkább a cseh vagy a szlovén szintre emlékeztetett (3–5. táblázat). Szlovákiából arányaiban legalább kétszer annyian távoztak külföldre – sőt az Egyesült Királyságban abszolút számban is kétszer annyi szlovák állampolgárt (munkavállalót) regisztráltak, mint magyart –, pedig a két ország lakosságának számát figyelembe véve ennek a fordítottja volna a logikus. Magyarország e kivételes helyzetének a fő oka a jóléti rendszerben keresendő. *„Viszonylag nagyvonalú nyugdíj, gyermekellátás, szociális támogatások, lakástámogatás stb. mellett a migráció kevésbé fogalmazódik meg munkavállalási alternatívaként, s az országok között e tekintetben is jelentősek a különbségek”* (Hárs 2008. 116). Ha közelebbről megvizsgáljuk a jóléti kiadásokat, látjuk, hogy Magyarország e vonatkozásban (a csatlakozástól kb. 2007–2008-ig) kilógott abból az országcsoportból, ahová gazdasági fejlettsége alapján tartozott, és inkább Csehországra hasonlított. A (vásárlóerő-paritáson számolt) egy főre eső jóléti kiadások területén például 2006-ban a cseh szinten volt, jóval meghaladva a többi új tagországot (Szlovéniát kivéve persze), de a magyar munkanélküli-juttatások is az átlagon felül bőkezűnek bizonyultak (Kurekova 2011. 143–149). Szlovákiával összehasonlítva elég éles a kontraszt: míg Szlovákiában a második Dzurinda-kormány (2002–2006) jelentősen megnyirbálta a különböző szociális juttatásokat, és (a visszaélések csökkentésének céljával) megszigorította odaítélésük feltételeit is, Magyarországon nagyjából ezzel egy időben jelentősen nőttek a jóléti kiadások és a bérek (szocpol, a minimálbér radikális megemelése, 13. havi fizetés és 50 százalékos béremelés a közszférában, 13. havi nyugdíj, a gyés és a gyed 50 százalékos emelése stb.). A magasabb szlovákiai migrációt részben az is magyarázhatja, hogy csaknem

felerészben olyan államokba (Cseh- és Magyarország) irányul, ahol a dolgozók nem ütköznek nyelvi korlátokba, és anyanyelvükkel is elboldogulnak, ráadásul a csehországi munkavállalásnak több évtizedes hagyománya van. Magyarországon esetében nem léteznek ilyen országok és hagyományok. A nyelvi tényező persze nem tudja megmagyarázni a magyar és szlovák állampolgárok közötti szakadékszerű különbséget, amelyet a brit munkaerő-piaci regisztrációban tapasztalhatunk. Mint említettük, némi szerepet a demográfiai faktor is játszhat. Magyarországon alacsonyabb a fiatal korosztályok aránya, mint Szlovákiában (vagyis a társadalom elöregedettebb), márpedig a kivándorlók túlnyomó többségét épp a 18–35 év közöttiek teszik ki (különösen az Egyesült Királyságba és az Írországra irányuló migránsok esetében). 2006-ban a 15–24 éves korosztály összlakosságon belüli aránya Magyarországon 12,9, Szlovákiában 15,9% volt, a 25–49 éveseké pedig 35,8, illetve 38% (Eurostat 2008. 27).

A migráció jellege és hatása a fogadó országokra

A 2004-es bővítés utáni migráció túlnyomórészt fiatal munkavállalók átmeneti jellegű áttelepülése formájában öltött testet, az új migránsokra magas foglalkoztatottság és alacsony „szociális fogyasztás” (a jóléti juttatások és szolgáltatások igénybevétele a fogadó országban) volt jellemző. Ez a fogadó országok szempontjából pozitív költségvetési mérleget eredményezett, vagyis az új migránsokhoz kapcsolódó államháztartási bevételek valószínűleg meghaladták a kiadásokat. A „bevándorlók élőködni fognak a szociális rendszerünkön” típusú félelmek tehát jórészt megalapozatlannak bizonyultak, akárcsak az új olcsó munkavállalók tömeges megjelenésével kapcsolatos aggodalmak, melynek következménye a helyiek magasabb munkanélkülisége lett volna: ezt sem a valós adatok, sem a becslések nem igazolták. A munkaerő főleg oda áramlott, ahol kereslet volt iránta, s ezekben az országokban 2008-ig, a globális pénzügyi és gazdasági válság kirobbanásáig a helyi lakosok munkanélkülisége nem vagy csak elhanyagolható mértékben emelkedett.

Bár a bővítés előtt készült becslések tekintélyes része alábecsülte a várható migrációs hullám nagyságrendjét⁸ (ez különösen az Egyesült Királyságra és Írországra igaz), nem beszélhetünk különösebben nagyarányú beáramlásról, „invázióról”. (Az Egyesült Királyság és Írország esetében a becslések pontatlansága részben azzal is magyarázható, hogy azok általában abból indultak ki, hogy a bővítéskor valamennyi régi tagállam megnyitja majd a munkaerőpiacát, de erre végül csak a két szigetország és Svédország vállalkozott.) Az Eurostat adatai azt mutatják, hogy a 2004-ben csatlakozó országok állampolgárainak száma a tizenötök országában a bővítést megelőző (2003-as) 923 ezer főről

⁸ A bővítés előtt készült becslések összefoglalóját lásd például: European Integration Consortium 2009. 33–40.

2007-re megduplázódott, mintegy 2 millióra nőtt, de a migránsok még így is csak az összlakosság 0,5%-át alkották (Commission of the European Communities 2008. 17–18). Ez megegyezett a román és bolgár állampolgárok arányával, de még egyharmadát sem érte el az EU-15 többi tagországból származó népesség arányának (1,7%), és messze elmaradt az unión kívüli harmadik országokból érkezettek arányától (3,8%). A 2004-ben csatlakozott tízek állampolgárainak 2007-es aránya az össznépességen belül egyedül Írország esetében nevezhető magasnak (5,8%), számottevőnek pedig az Egyesült Királyságban, Ausztriában (mindkét országban 1,1%) és Németországban (0,7%), a többi tagállamban marginálisnak mondható (Uo.).⁹ 2004 után (a nagyobb migráns népességgel rendelkező tagországok között) Írország vált az egyetlen olyan országgá, ahol a külföldiek többségét az új tagállamokból érkezettek alkották. Bár a statisztikák pontatlanságai miatt a valós számok az idézett adatoknál minden valószínűség szerint magasabbak, ugyanez érvényes lehet a más országcsoportokból származó külföldi állampolgárokra is.

A migráció átmeneti jellegéről számos közvélemény-kutatás tanúskodik. Egy 2006-os szlovákiai felmérésben 938 állampolgárt kérdeztek meg, akik az EURES-rendszeren keresztül szerettek volna külföldön munkát vállalni, s mindössze 6 százalékuk mondta azt, hogy tartósan el akarja hagyni Szlovákiát (Divinsky 2007. 107). A fent már idézett másik felmérés – amely 2007-ben, 743 fős külföldön dolgozó mintán készült – azt mutatta ki, hogy a munkavállalók 18,5%-a akart véglegesen a célországban maradni, 34,8% legfeljebb még egy évvel kívánta meghosszabbítani tartózkodását, további 28,2% egytől három évig, 18,5% pedig három évnél tovább szeretett volna még külföldön dolgozni (Hanzelová et al. 2008. 55). A 2004-es bővítés után Nagy-Britanniába érkező munkavállalókat a regisztráció (WRS) során az ott-tartózkodás tervezett hosszáról is megkérdezték. 2008 áprilisa és 2009 májusa között például 62% volt azok aránya, akik saját bevallásuk szerint három hónapnál kevesebb időre érkeztek, 9 százalék tervezte három hónap és két év közé a munkavállalás idejét és csak a regisztrációt kérelmezők 7%-a gondolta úgy, hogy két évnél tovább marad; 22% viszont nem tudott válaszolni a kérdésre (Home Office 2009. 16). Bár a felmérések valóságtartalma – különösen a brit regisztrációkhoz kapcsolódóké – kétségeket ébreszthet, a migráció átmeneti jellegét 2007-től a statisztikák is igazolják. A szlovák állampolgárok esetében a hazai munkaerő-felmérés adatai szerint jelentősen csökkent a külföldön dolgozók száma, és visszaesett az Egyesült Királyságban regisztrált, illetve Írországban közszolgálati számot kapó dolgozók száma is (1., 3. táblázat).

A migráció jövőbeli intenzitását és irányát nehéz előre jelezni, mivel ezt valamennyi, fentebb felsorolt tényező befolyásolja. A brüsszeli Bruegel kutatóin-

⁹ A román és bolgár állampolgárok két országban, Spanyolországban (1,9%) és Olaszországban (1,1%) alkották az összlakosság jelentősebb részét, a többi régi tagállamban arányuk elhanyagolható volt (Commission of the European Communities 2008. 17).

tézet munkatársai intenzívebb migrációt várnak annál, mint ami a válság nélkül bekövetkezett volna, különösen azokból az új tagországokból, amelyeknek a válság aláásta növekedési alapjait és konvergenciáját (Ahearne et al. 2009). Ezek az államok (balti országok, Magyarország, Románia) külső finanszírozástól függttek, növekedésük fenntarthatatlan volt és súlyos egyensúlytalanságok jellemezték őket. A válság elsöpörte ezt a növekedési modellt, az érintett országok kemény megszorító politika alkalmazására kényszerültek. Ezt a forgatókönyvet látszik alátámasztani az említett országok munkavállalóinak adott brit regisztrációk (WRS) emelkedő száma 2008–2009-től, ami élesen szemben áll a lengyel, szlovák és cseh állampolgároknál tapasztalt meredek visszaesssel (3. táblázat). A több kutatóintézetből álló European Integration Consortium (2009. 49–51) átfogó elemzésében azt prognosztizálja, hogy az új tagállamok EU-15 területén tartózkodó állampolgárainak száma 2020-ig jelentősen nőni fog. A 2004-ben csatlakozottak esetében a 2007-es 1,9 millióról 3,8 és 4,4 millió közé (az összlakosság 1–1,13 százaléka, a származási országok teljes népességének 5,2–6,1 százaléka), Románia és Bulgária esetében pedig 4 millió környékére (az összlakosság 1,1 százaléka, a romániai és bulgáriai népesség 14 százaléka). Az ilyen „növekedés” részben lehet tisztán statisztikai jellegű is, amennyiben az érintett országokban pontosabb adatokat gyűjtenek a már egyébként ott tartózkodó külföldiek számáról. A brit munkaerő-felmérés adatai (7. táblázat) alátámasztani látszanak ezt a prognózist, az új regisztrációk számának visszaesése viszont részben ellentmond neki. Szlovákia esetében 2007 végétől jelentős csökkenés figyelhető meg a külföldön munkát vállalók számában, de egyes célországok felé növekszik a munkaerő-migráció intenzitása. A szlovákiai munkaerő-felmérés adatai szerint az Ausztriában dolgozók száma 2006 és 2010 vége között megduplázódott (1. táblázat). Ebben az esetben is nyilvánvalónak tűnik az összefüggés az osztrák gazdaság viszonylag jó helyzete (az EU-15 többi államához képest) és a munkaerőpiac vonzó hatása között. A jövőben az is kiderül, hogy Németország szintén kedvezőbb helyzete mennyiben alakítja majd újra át a migráció irányát.

Valamennyi rendelkezésre álló statisztikai adat egyértelműen azt támasztja alá, hogy a 2004-es bővítés után az új tagállamokból érkező migránsok túlnyomó többsége a fiatal korosztályok közül került ki. Az Eurostat adatai szerint az új tagállamok mobil lakosainak (azok, akik a 2007-es évet megelőző négy évben másik tagállamba költöztek) csaknem 80%-a 35 évnél fiatalabb volt, és a legnagyobb csoportot (52%) a 24–35 év közöttiek alkották (European Commission 2008. 128). Az Egyesült Királyságban a 2004 májusa és 2009 márciusa között regisztrált (WRS) új tagországokból érkező munkavállalók 81%-a volt 35 évnél fiatalabb, a legnépesebb csoportot a 18–24 évesek alkották (43%), őket követték a 25 és 34 év közöttiek (38%), a 35–44 évesek (11%), míg a 45 év feletti (8%) nagyon alacsony arányt képviseltek (Home Office 2009. 10). A regisztráltak mindössze 8 százaléka számolt be függő családtagról

(gyermek, nem dolgozó házastárs, élettárs), ezek átlagos száma háztartásonként 1,6 volt (Uo. 11). A szlovákiai munkaerő-felmérésben a migrációs hullám csúcspontján, 2007 utolsó negyedében a 185,7 ezer külföldön dolgozó közül a legnépesebb korosztály a 25–34 éveseké volt (79,6 ezer – 42,9%), őket követték a 15–24 évesek (42,9 ezer – 23,1%), majd a 35 és 44 év közöttiek (30,5 ezer – 16,4%) következtek, a 45 éven felüliek aránya volt a legalacsonyabb, 17,6% (ŠÚSR 2008. 60). A szlovák adatok szerint a külföldön dolgozók között az idősebbek aránya magasabb, mint a Nagy-Britanniában kimutatott korösszetétel. Ennek két fő oka lehet: (1) Az Egyesült Királyságba és Írországra irányuló migrációban nagyobb arányban vettek részt az átlagnál is fiatalabb migránsok. Az idősebbek – nyelvtudás hiányában és/vagy családos emberként – nagyobb arányban dönthettek a nyelvi korlátot nem jelentő, földrajzilag közelebb fekvő (a napi ingázást vagy gyakoribb hazautazást lehetővé tevő) Csehország, Magyarország vagy Ausztria mellett. (2) A szlovákiai munkaerő-felmérés hajlamosabb jobban alulértékelni a külföldön dolgozók közül a fiatalabb korosztályokhoz tartozók számát, mivel épp az ő háztartásaik hagyhatják el úgy Szlovákiát, hogy senki sem marad közülük otthon, ezért a felmérés kérdőívei el sem jutnak hozzájuk.

Ami a migránsok nemek szerinti megoszlását illeti, a különböző adatok a férfiak többségi részvételéről tanúskodnak, de eltérő mértékben. Az Eurostat adatai szerint az új tagállamok mobil lakosainak (azok, akik a 2007-es évet megelőző négy évben másik tagállamba költöztek) 57 százalékát a férfiak, 43 százalékát a nők alkották (European Commission 2008. 128). A szlovák munkaerő-felmérés adatai ennél rendre magasabb férfi-többséget mutatnak, megközelítőleg kétharmad–egyharmad arányút (ŠÚSR 2004–2011).

Az iskolai végzettséget vizsgálva szembevetendő, hogy a bővítés utáni migrációs hullámban résztvevők végzettsége magasabb a fogadó és a származási országok, és többnyire a többi bevándorló átlagánál is (Dustmann et al. 2009. 23; European Integration Consortium 2009. 24, 153–155). Ez nyilván szorosan összefügg azzal, hogy a migránsok többsége a fiatalabb korosztályok közül került ki. A szlovákiai munkaerő-felmérés adatai szerint a 2007 végén külföldön dolgozók közül 15,6 ezren (8,4%) felsőfokú, 87,9 ezren (47,3%) érettségivel végződő középfokú, 73,7 ezren (39,7%) érettségi nélküli középfokú végzettséggel rendelkeztek, és mindössze 8,4 ezernek (4,5%) volt alacsonyabb végzettsége (ŠÚSR 2008. 60). Mivel a munkaerő-felmérés a fiatalabb korosztályokhoz tartozó migránsok számát hajlamosabb jobban alulértékelni, a migránsok iskolai végzettség szerinti összetétele valószínűleg még a fenti adatoknál is kedvezőbb volt. Ez még inkább jellemző lehetett az átlagnál is fiatalabbak által preferált Nagy-Britannia és Írország esetében. Különösen ebben a két országban vált jellemzővé, hogy az új tagállamokból jövő migránsok képzettsége gyakran nem illeszkedik munkahelyi pozíciójukhoz: viszonylag képzett munkaerő dolgozik alacsonyabb kvalifikációt igénylő állásokban. A

szakirodalom az „agyelszívás” (brain drain) alapján „agypazarlásnak” (brain waste) nevezte el ezt a jelenséget. Az Egyesült Királyságban 2004 júliusa és 2009 márciusa között regisztrált (WRS) új tagállamokból jövő munkavállalók körében a tíz legelterjedtebb foglalkozás (munkakör) a következő volt: gyári dolgozó (28%), raktáros (8%), csomagoló munkás (6%), konyhai, vendéglős asszisztens (6%), takarító, háztartási alkalmazott (6%), szállodai alkalmazott (4%), elárúsító (3%) és építőipari munkás (3%) (Home Office 2009. 14–15). A többi régi tagországban is hasonló területeken találtak munkát a migránsok: tipikusan a mezőgazdaság, a gyári munka, az építőipar és a vendéglátóipar (szállodák, éttermek) azok az ágazatok, amelyekben a helyi átlaghoz képest felülreprezentáltak foglalkoztatják őket (European Integration Consortium 2009. 153). A brit munkaerő-felmérések adatai szerint az iskolarendszert húszéves koruk után elhagyó helyi lakosok csaknem 80 százaléka valamilyen vezető beosztásban dolgozik, és mindössze 1,21 százalékuk „alapfokú munkahelyeken”. Ezzel szemben a 2004-es bővítés után az új tagállamokból érkezetteknek, akik szintén húszéves koruknál később fejezték be tanulmányaikat (és feltehetően hasonló szintű végzettséggel rendelkeznek), csak kevesebb mint 20 százaléka volt vezető beosztásban, viszont 36 százalékuk dolgozott „alapfokú munkahelyeken” (Uo. 97–99). A képzettséggel összhangban nem lévő munkahelyi pozíció tovább erősítheti a migráció átmeneti jellegét, különösen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében. Ez még akkor is így van, ha – paradox módon – a diplomások bére a fogadó országban egy manuális munkát igénylő munkahelyen magasabb, mint a származási országokban lenne egy végzettségüknek megfelelő állásban (ellenkező esetben aligha dolgoznának diplomával a kezükben a fent felsorolt munkahelyeken). Rövid távon ugyan a racionális anyagi érdekek miatt érthető az ilyen munkák vállalása, de hosszabb távon a képzettséget nem igénylő pozíció – az előrelépés lehetőségének hiányában – a származási országba való visszatérésre ösztönöz.

A bővítés utáni kutatások és statisztikai adatok nem igazolták a tizenötök tagországaiban meglévő félelmeket a nagyarányú keleti migráció következtében várható negatív következményektől (munkahelyek elvesztése, bérek csökkenése, szociális rendszerek megterhelése), amelyek szimbólumává a franciaországi közbeszédből ismert lengyel vízvezeték-szerelő vált. A nemzetközi szakirodalom jelentős része szerint a migrációnak alig van hatása a hazai lakosság foglalkoztatottságára és a bérekre. *„Az empirikus kutatások szerte a világból kevés vagy semmilyen bizonyítékot nem találtak arra, hogy a bevándorlók jelentős hatással lettek volna a helyi lakosság munkaerő-piaci helyzetére, ami a béreket vagy a munkanélküliséget illeti. A jelenlegi, számos szerző által az Egyesült Királyságról megjelentetett munkák egybevágnak ezzel a nézettel”* (Blanchflower et al. 2007). Bár számos kutató releváns hatásokat talált, ezekhez már jelentős bevándorló népesség megjelenése lenne szükséges. A legismertebbek e vonatkozásban George Borjas amerikai közgazdász munkái,

aki 2003-ban úgy kalkulált, hogy az amerikai munkaerő 1 százalékos növekedése a bevándorlás révén 0,3–0,4 százalékkal csökkenti a helyben született munkavállalók béreit (European Integration Consortium 2009. 56). Ami ennél is fontosabb, Borjas hangsúlyozza, hogy a bevándorlás hatásai egyenlőtlenül oszlanak el a befogadó társadalmon belül: hátrányosan érintik azokat, akik a bevándorlókhoz hasonló képzettséggel és képességekkel rendelkeznek, és ezért versenyeznek velük a munkaerőpiacon (az Egyesült Államokban az elmúlt évtizedekben elsősorban az átlagnál alacsonyabb iskolázottságúak), viszont gazdasági hasznot hoznak azoknak, akik eltérő képességeik révén nem kényszerülnek versenyre, de fogyasztóként élvezik a bevándorlás miatt viszonylag olcsóbb termékek és szolgáltatások előnyeit (Borjas 2001). Hasonló állaspontra jutott a brit parlament felsőházának (Lordok Háza) jelentése is: *„Rövid távon a bevándorlás gazdasági értelemben győzteseket és veszteseket produkál. Az Egyesült Királyságban a legnagyobb győztesek között találjuk a bevándorlókat és foglalkoztatóikat. A fogyasztóknak is előnyeik származhatnak a bevándorlásból az alacsonyabb árakon keresztül. Valószínűleg a vesztesek között lesznek azok, akik alacsonyan fizetett állásokban dolgoznak, és közvetlenül versenyeznek az új migráns dolgozókkal. Ebbe a csoportba tartozik néhány etnikai kisebbség és a már az Egyesült Királyságban dolgozó bevándorlók egy szignifikáns része”* (House of Lords 2008. 32). A 2004 utáni migráció fő célországaiból származó empirikus kutatások és statisztikák nem vagy csak kevés bizonyítékkal szolgálnak a célország lakosságának valamely jelentősebb csoportjára irányuló hátrányos hatásokról. 2004 és 2007 között az Egyesült Királyságban, Spanyolországban vagy Írországban a viszonylag nagyszámú külföldi munkavállaló megjelenése ellenére is folytatódott a foglalkoztatottság és a reálbérek növekedése, miközben a munkanélküliek aránya csökkent vagy stagnált, és legfeljebb egyik-társadalmi csoporton belül (alacsonyan képzett brit fiatalok) emelkedett némiképp (European Commission 2008. 134–136). A reálbérek még azokban a szektorokban (gyáripar, vendéglátás, mezőgazdaság, építőipar) is emelkedtek, ahol a külföldi munkavállalók aránya a legmagasabb volt. A munkaerő iránti kereslet 2008-ig stabil volt, ezt jelzi a betöltetlen álláshelyek arányának stagnálása több tagországban (Kahanec – Zimmermann 2009. 17).

Csak a világgazdasági válság szakította meg ezeket a folyamatokat, és vezetett 2007–2008-tól a munkanélküliség növekedéséhez. A 2004 utáni migrációban a legjelentősebb célország Nagy-Britannia volt, az ottani munkaerő-felmérés adatai azt mutatják, hogy bár a bővítés után az EU-8 országaiból származó (ott született) munkavállalók száma 76 ezerről 2008 közepére drámai gyorsasággal 506 ezerre ugrott (7 táblázat), a helyiek foglalkoztatottsága nem esett vissza: a helyi születésű lakosok közül a munkával rendelkezők száma 25,7 millió körül mozgott, foglalkoztatottsági rátájuk 75,5% környékén stagnált. Az ugyan igaz, hogy a 2004 és 2008 második negyedéve között létrejött

mintegy 1,1 millió új munkahelyet szinte kizárólag a külföldi dolgozók alkalmazása révén töltötték fel (akiknek csaknem a fele a nyolc új posztsocialista tagországból érkezett), de a helyiek – európai összehasonlításban is magas – foglalkoztatottsága nem csökkent. 2008-tól megváltozott a helyzet: a helyben született foglalkoztatottak száma jelentősen visszaesett, a külföldieké pedig (beleértve az új tagországok állampolgárait is) meglepő módon tovább nőtt (7 táblázat). Ez részben azzal magyarázható, hogy az elbocsátások főleg olyan munkahelyeket érintettek (például a közszférában zajló nagyarányú leépítések), ahol kevés külföldi dolgozott. Az összképet a munkaerő-felmérés fent említett tökéletlenségei is torzíthatták. E fejleményekből talán még korai messzemenő következtetéseket levonni, de épp ezért a jövőben is érdemes lesz figyelemmel követni az empirikus ellenőrzés fontos terepét képező brit munkaerőpiac alakulását.

7. A foglalkoztatottak száma (ezer főben) és aránya (százalékban a 15–64 éves népességben belül) az Egyesült Királyságban a származási ország szerint
The number of employed (persons) and the employment rate (in percent of the population aged 15 to 64 years) in the United Kingdom
based on country of birth

A születés helye		2004/2	2005/2	2006/2	2007/2	2008/2	2009/2	2010/2	2011/2
Összesen	Ezer fő	28 365	28 665	28 926	29 093	29 440	28 839	28 918	29 159
	%	74,5	74,5	74,4	74,3	74,5	72,4	70,3	70,4
Az Egyesült Királyságban	Ezer fő	25 685	25 823	25 718	25 616	25 730	25 104	25 053	25 003
	%	75,6	75,7	75,3	75,3	75,4	73,4	70,9	71,0
Külföldön	Ezer fő	2 680	2 837	3 207	3 474	3 708	3 730	3 860	4 149
	%	65,5	65,5	67,8	68,0	69,1	66,9	66,5	67,2
EU-14	Ezer fő	618	600	635	678	696	674	692	718
	%	71,1	72,7	75,1	74,5	76,1	73,7	70,4	72,9
EU-8	Ezer fő	76	155	264	445	506	518	554	661
	%	79,6	80,1	82,2	81,8	84,3	82,0	82,7	82,1
Afrika (Dél-Afrika nélkül)	Ezer fő	452	476	538	525	584	545	560	628
	%	63,5	62,7	65,6	64,9	66,8	59,1	60,9	61,2
Dél-afrikai Köztársaság	Ezer fő	125	129	136	143	149	150	148	151
	%	80,2	78,7	78,9	83,8	86,3	81,8	78,9	82,9
Ausztrália és Új-Zéland	Ezer fő	120	122	136	140	134	131	133	111
	%	91,3	84,6	86,5	85,2	84,3	85,6	80,9	84,1
Pakisztán és Banglades	Ezer fő	194	175	196	232	243	267	238	290
	%	44,9	41,1	44,7	48,0	46,1	49,0	46,6	49,4
India	Ezer fő	247	277	336	313	324	335	399	398
	%	68,0	70,5	73,5	71,2	70,7	68,0	72,8	71,4

Megjegyzés: A brit munkaerő-felmérésből (Labour Force Survey) származó adatok a felüntetett évek második negyedéveire vonatkoznak.

Forrás: Office for National Statistics (2009): *Labour market statistics, Statistical bulletin: September 2009*. Office for National Statistics (2011): *Labour Market Statistics, November 2011*.

A munkanélküliség 2005 végétől tapasztalt enyhe emelkedése (főként a fiatalok és az alacsonyabb jövedelműek körében) új erőt adott a migránsok szerepéről szóló diskurzusnak. Az elemzők azonban továbbra sem találtak egyértelmű összefüggést a külföldi munkavállalók növekvő száma és az emelkedő munkanélküliség között (bár a fiatalabbak és az alacsony keresetűek esetében több elemzés részben egyetértett a migráció mérsékelt negatív hatásaival). Mások inkább arra hívták fel a figyelmet, hogy az alacsonyan képzett britek gondoljái jórészt az elégtelen motivációra és az alkalmazhatóságuk körüli problémákra vezethetők vissza, hisz az új tagországokból jövők nagy számban és viszonylag könnyen találnak munkát (Lemos – Portes 2008. 1–4). Az enyhén emelkedő munkanélküliség tehát aligha írható az elégtelen számú alacsony képzettséget igénylő munkahely, a képzettség hiánya vagy egyéb strukturális tényezők (magas minimálbér) számlájára.

Mint említettük, nagyon valószínű, hogy a 2004-es bővítés utáni migrációs hullámnak a fiskális mérlege pozitív volt, azaz a hozzá kapcsolódó államháztartási bevételek meghaladták a kiadásokat. Ez főleg a migránsok magas foglalkoztatottságának és alacsony „szociális fogyasztásának” köszönhető. A bevételi oldalon elsősorban a következő tényezők járultak hozzá a pozitív mérleghez: (1) A foglalkoztatottak magas aránya, amely a legfontosabb célországban, az Egyesült Királyságban 80 százalék felett mozgott (7. táblázat). (2) A migránsok rendkívül kedvező korösszetétele (nagy részük munkaképes korú fiatal, 35 év alatti). A kiadási oldalon főleg a következő jellemzők járultak hozzá a mérsékelt közkiadásokhoz: (1) A munkanélküliek és a háztartásokban lévő függő hozzátartozók, gyerekek, idősek alacsony száma, aránya. (2) Az új tagországokból jövők hozzáférése a jóléti rendszerhez az Egyesült Királyságban és Írországban is korlátozták (a juttatások többségét csak 12, illetve 24 hónap ledolgozása után igényelheték).¹⁰ De számos jogosultság általában és a többi tagállamban is a jóléti rendszerbe való korábbi befizetésektől függ. (3) A migránsokat nem a jóléti rendszerek vonzották, hanem a munkahelyek, ezért főleg a foglalkoztatottság gyors növekedésével jellemezhető országokba áramlottak. Másrészt a bevételi oldalon az új külföldi munkavállalók alacsonyabb keresetei és kisebb fogyasztása (a nagyobb megtakarítások és hazautalások miatt) csökkentették az állami bevételeket, míg 2008-tól a munkaerő-piaci helyzet romlása több tagországban növelte a migránsok munkanélküliségét és ezzel a szociális kiadásokat.

A migráció fiskális mérlegéről a legtöbb becslés az Egyesült Királyságból áll rendelkezésre. A brit belügyminisztérium (Home Office) számára készült

¹⁰ Az Egyesült Királyságban a 2004-es bővítés után a nyolc új tagállamból érkező állampolgárok adókedvezményt csak az előírt regisztráció (WRS) teljesítése után kérve nyelhetek, a különböző szociális juttatásokra, mint a jövedelempótló támogatás, munkanélküli segély (*Income Support*, *Pension Credit*, *Jobseeker's Allowance*, *Housing Benefit*, *Council Tax Benefit*) csak 12 hónap ledolgozása után voltak jogosultak (Dustmann et al. 2009. 5).

elemzésben Ceri Gott és Karl Johnston az 1999–2000-es fiskális évben 31,2 milliárd fontra becsülték az összes brit földön tartózkodó bevándorlótól származó bevételeket, a szociális „fogyasztást” pedig 28,8 milliárdra, így a fiskális mérleg 2,5 milliárdnyi többletet mutatott (Gott – Johnston 2002. iii). Mindezt a bevándorlók kedvezőbb korösszetételével, némileg kedvezőbb képzettségével és az átlaghoz hasonló foglalkoztatottsági mutatóikkal magyarázták. Már ez a becslés is felhívta a figyelmet rá, hogy a bevándorlók egyes csoportjai között jelentős különbségek vannak. A brit Közpolitikai Kutatások Intézete (IPPR – Institute for Public Policy Research) – Gott és Johnston metodológiáját használva – a bevándorlókat és a helyi lakosokat próbálta meg összehasonlítani. A pozitív vagy a negatív mérleg ugyanis igazán a helyben születettekkel összevetve nyer értelmet. Költségvetési hiányok idején (tehát elég gyakran) átlagosan az egész lakosság negatív fiskális mérleget produkál, így pusztán annak kimutatása, hogy a bevándorlók negatív fiskális mérleget produkálnak, félrevezető lehet. A 2001–2002-es fiskális évtől a brit államháztartás is deficitessé vált, ám a bevándorlókhoz kapcsolódó hiány csak később jelent meg, és a bevándorlók fiskális mérlege az egész időszakban kedvezőbb volt a helyben születettek átlagánál (8. táblázat).

További logikus lépés a bevándorlók egyes csoportjaihoz köthető fiskális mérleg megbecslése. Ezek között – mint az IPPR maga is többször rámutatott – gyakran nagy különbségek vannak. Az IPPR egyik elemzésében például az szerepel, hogy az Egyesült Királyságban a lengyel vagy a filippínó bevándorlók közül mindössze 1% folyamodott szociális (jövedelempótló) segélyért, a török bevándorlók közül viszont 21%, a somáliaknál 39% volt ez az arány (IPPR 2008. 27). A szakadékszerű különbségek miatt elemzőik véleménye a következő volt: *„A rendkívül nagy különbségek a bevándorlók különböző alcsoportjai között (például a származási ország vagy a bevándorlás típusa alapján) és a még ennél is nagyobb különbségek az egyes csoportokon belül gyakran azt jelenthetik, hogy a bevándorlókat egy kalap alá venni csaknem teljesen értelmetlen”* (House of Lords 2008. 42).

8. A bevándorlókra és a helyben születettek jutó közkiadások és bevételek és ezek fiskális mérlege az Egyesült Királyságban 1999–2004 (angol fontban)

Public expenditure and income related to the immigrants and natives in the United Kingdom 1999–2004 (in British pounds)

Fiskális év	1999–00	2000–01	2001–02	2002–03	2003–04
Kiadások a bevándorlókra (millió £)	28 956	31 802	34 810	38 074	41 606
Bevételek a bevándorlóktól (millió £)	30 835	33 494	36 592	37 931	41 181
Nettó bevételek vagy kiadások (millió £)	1 880	1 692	1 782	-143	-424
Az egy bevándorlóra jutó kiadások	£5 874	£6 137	£6 471	£6 756	£7 277
Az egy bevándorlóra jutó bevételek	£6 255	£6 464	£6 802	£6 731	£7 203
Nettó bevételek egy bevándorlóra	£381	£327	£331	-£25	-£74
Kiadások a helyben születettek (millió £)	314 674	335 253	355 736	380 843	417 392
Bevételek a helyben születettektől (millió £)	318 453	339 880	343 815	349 785	369 356
Nettó bevételek vagy kiadások (millió £)	3 778	4 627	-11 921	-31 058	-48 036
Az egy helyben születettre jutó kiadások	£5 854	£6 243	£6 620	£7 094	£7 753
Az egy helyben születettre jutó bevételek	£5 924	£6 329	£6 398	£6 515	£6 861
Nettó bevételek egy helyi lakosra	£70	£86	-£222	-£579	-£892

Forrás: Sriskandarajah et al. (2005): *Paying their way: the fiscal contribution of immigrants in the UK*. Institute for Public Policy Research (IPPR), London, 13.

Az egyes bevándorló csoportok közötti jelentős különbségek tehát amellet szólnak, hogy érdemes megpróbálkozni e csoportok fiskális mérlegének megbecslésével. A University College of London Migrációs Kutatási és Elemzési Központjának (CReAM) munkatársai elsőként becsülték meg a 2004-es bővítés után a nyolc kelet-közép-európai államból érkezett migránsok által a brit államháztartásra gyakorolt hatásokat. Becslésük szerint a fiskális mérleg a teljes általuk vizsgált időszakban (2005–2009) pozitív volt, vagyis az új tagállamokból érkezők a rájuk fordított összegeknél többet fizettek be a költségvetésbe (Dustmann et al. 2009). Ez annak ellenére van így, hogy a brit államháztartás egyre mélyebb deficiteket produkált, ami azt jelenti, hogy az átlagos polgároknak, illetve a többségi társadalom tagjainak negatív fiskális mérleget kellett produkálniuk (9. táblázat). Az új tagországok migránsai által generált költség-

vetési többlet a rájuk jellemző tulajdonságokból adódott: (1) Bár jóval kevesebbet kerestek az átlagosnál, így kevesebb adót és járulékot fizettek, ezt nagyon magas foglalkoztatottságuk kompenzálta. (2) A hozzájuk kapcsolódó közkiadások jóval az átlag alatt voltak, az állami segélyekből és adó-visszatérítésekből 60%-kal kisebb valószínűséggel részesültek, mint az Egyesült Királyságban születettek, és annak az esélye, hogy állami szociális lakásokban fognak élni, 58%-kal volt alacsonyabb. Ez főleg kedvezőbb korösszetételük következménye volt, de a CReAM elemzői azt is kiszámolták, hogy ha demográfiai struktúrájuk teljesen azonos lenne a brit népességével, akkor is 13%-kal kisebb eséllyel részesülnének az állami segélyekből és adó-visszatérítésekből, és 28%-kal kisebb eséllyel élnének állami szociális lakásokban. Tekintettel az Írországra irányuló migráció hasonlóságára (ahol ráadásul a bevándorlók többségét az új tagországokból jövők alkották), nem meglepő, hogy az ottani kutatások is arra a következtetésre jutottak, hogy a bevándorlók nem jelentenek terhet a költségvetés számára (Kahanec – Zimmermann 2009. 33). Ez persze részben annak következménye volt, hogy a jóléti rendszerhez való hozzáférést 24 hónapos munkavállaláshoz kötötték.

9. A helyben születettekhez és az EU-8 országaiból érkező bevándorlókhoz kapcsolódó becsült államháztartási kiadások és bevételek az Egyesült Királyságban

The estimated expenditure and revenue related to EU-8 immigrants and natives in the public budgets of the United Kingdom

Fiskális év	Az összlakosság %-ában		Kiadások			Bevételek			Bevételek/kiadások	
	EU-8	Helyiek	Együtt (millió font)	% EU-8	% Helyiek	Együtt (millió font)	% EU-8	% Helyiek	EU-8	Helyiek
2005–2006	0,25	90,47	524 173	0,16	91,20	485 700	0,24	86,26	1,39	0,88
2006–2007	0,52	89,88	550 116	0,33	90,82	519 700	0,56	85,31	1,60	0,89
2007–2008	0,87	89,24	582 676	0,57	90,30	548 000	0,81	84,38	1,35	0,88
2008–2009	0,91	88,80	620 685	0,60	89,89	530 700	0,96	83,86	1,37	0,80

Forrás: Dustmann et al. (2009): Assessing the Fiscal Costs and Benefits of A8 Migration to the UK, 28.

Azt is meg kell jegyezni, hogy az új tagállamokból érkezők magasabb munkanélkülisége, korlátlan hozzáférése a jóléti rendszerhez és demográfiai struktúrájának megváltozása (például a függő hozzátartozók, főleg a gyerekek számának emelkedése) mind a fiskális mérleg romlásának irányában hatnak (a fogadó országok szempontjából). Írországra például az EU-10-ből származó,

munkanélküli segélyben részesülő lakosok száma a 2007. januári 4,2 ezerről 2009 januárjára 35,8 ezerre nőtt, az EU-10 állampolgárai először voltak felülreprezentálva a segélyezettek között (Ahearne et al. 2009. 14). A 2006-os esztendővel összehasonlítva 2009 első negyedévére az EU-8 állampolgárainak kérelmei a munkanélküli segély és egyéb szociális juttatások iránt megnégyszereződtek az Egyesült Királyságban is, de még ezzel együtt is az átlag alatt maradtak (Home Office 2009. 44). Foglalkoztatottsági arányuk még mindig átlagon felüli volt (7. táblázat). A fiskális mérleg a továbbiakban is az általános gazdasági és munkaerő-piaci helyzet, illetve az ezt befolyásoló egyéb tényezők (a munkaerőpiac regulációja, adó- és járulékterhek, minimálbér stb.) és a migráns népesség összetételének lesz a függvénye, de az átmeneti korlátozások felszámolása után fontosabb szerep jut a jóléti rendszer (de)motivációs mechanizmusainak is.

Összefoglalás

Az Európai Unió 2004-es keleti irányú kibővítése után Szlovákia munkaereje az ország fejlettségi szintjének megfelelően, a balti államokhoz és Lengyelországhoz hasonló intenzitással vett részt a nyugatra irányuló munkaerő-migrációban. A munkaerő kiáramlása jóval meghaladta a cseh, szlovén vagy magyar szintet, messze elmaradt viszont a Románia vagy Bulgária állampolgárai migrációjának intenzitásától. A migráció felfutása azonban Szlovákia esetében átmeneti jelenségnek bizonyult: a migrációs hullám 2007-ben tetőzött, amikor becslések szerint mintegy negyedmillió ember, az összes foglalkoztatott kb. egytizede dolgozott külföldön. Az ezt megelőző években a külföldi munkavállalás növekedése (megközelítőleg 100 ezer új munkahellyel) felerészben járult hozzá a teljes foglalkoztatottság növekedéséhez. 2008-tól a külföldön dolgozók száma csökkenni kezdett, ennek több lehetséges oka van: a szlovák gazdaság és a hazai foglalkoztatottság gyors növekedése (2009-ig), a célországok valutáinak jelentős gyengülése a szlovák koronához (2009-től az euróhoz) képest, a gazdasági helyzet drámai romlása (egyebek között a munkanélküliség növekedése) több meghatározó fogadó országban a világgazdasági válság következtében – hogy csak néhányat említsünk. Az unió 2004-es bővítése után az új tagállamokból induló migráció fő iránya Németországból és Ausztriából az Egyesült Királyság és Írország felé terelődött át. Szlovákia esetében is e két ország irányában volt tapasztalható a munkaerő-elváándorlás leggyorsabb felfutása, de a legjelentősebb hanyatlása is 2008-tól. Szlovákia sajátossága viszont az a tény, hogy a külföldön dolgozók többsége, mintegy 60 százaléka rendre három szomszédos országban, Csehországban, Ausztriában és Magyarországon helyezkedett el.

A migráció intenzitását és irányát befolyásoló tényezők közül a származási országokban a relatív gazdasági fejlettség (egy főre jutó nemzeti termék, jövedelmek, bérszínvonal, munkanélküliség), a célországban a foglalkoztatottság növekedése és az új munkahelyek keletkezése, azaz a (migráns) munkaerő iránti kereslet bizonyult a legfontosabbnak. De szerepet játszottak olyan tényezők is, mint a nyelvismeret és nyelvi korlátok, a valutaárfolyamok változása vagy a jóléti rendszerek nagysága. Az adminisztratív korlátok (például a munkaerő szabad áramlását gátló ún. átmeneti rendelkezések) a gyakorlatban nem bizonyultak komoly akadállyal. A nagyarányú munkaerő-vándorlást nem gátolták a relatíve nagyobb földrajzi távolságok (például az Egyesült Királyságba, Írországra vagy Spanyolországba) sem.

Az új tagállamok migrációban részt vevő lakosainak túlnyomó többsége fiatal, 35 év alatti volt, iskolai végzettségük legtöbbször meghaladta mind a származási, mind a célországok átlagát, foglalkoztatottsági arányuk nagyon magas volt. Az ilyen jellegű migráció a fogadó országok számára gazdaságilag előnyös, mivel fiskális mérlege (az államháztartási bevételek és kiadások közti különbség) pozitív, vagy legalább kedvezőbb a fogadó ország átlagos szintjénél. Az új tagországból érkezett lakosok alulreprezentáltak voltak a jóléti juttatásokat és szolgáltatásokat igénybe vevők között, a szociális rendszerrel történő visszaélésekhez kapcsolódó félelmek így megalapozatlannak bizonyultak. Akárcsak az új tagországból érkező munkavállalók tömeges beáramlásától való félelmek, amelyek szimbólumává a „lengyel vízvezeték-szerelő” vált, aki majd elveszi a munkát a helyiektől. A 2004 utáni munkaerő-migráció legfontosabb célországaiban az új tagállamokból érkező munkavállalók megjelenése után is folytatódott a foglalkoztatottság és a reálbérek emelkedése, miközben a helyiek munkanélkülisége nem nőtt számottevően. Ezeket a folyamatokat (2007–2008-tól) a világgazdasági válság (és nem a keletről jövő migráció) akasztotta meg.

A várható migráció intenzitását és irányát nehéz megbecsülni, de valószínűsíthető, hogy azt jórészt továbbra is az e tanulmányban (is) elemzett tényezők határozzák majd meg, főleg a fogadó és kibocsátó országok gazdasági fejlődése és munkaerő-piaci tendenciái.

IRODALOM

- Ahearne, A. – Brucker, H. – Darvas, Zs. – Weizsacker, J. von (2009): *Cyclical dimensions of labour mobility after EU enlargement*. Bruegel Working Papers 2009/3, Bruegel, Brussels.
- Bahna, M. (2008): *Pracovná migrácia zo Slovenska v kontexte vstupu Slovenska do EÚ*. (Munkaerő-migráció Szlovákiából az EU-csatlakozás szemszögéből.) Előadás a „Migravalue” projekt keretében. Olasz-szlovák Kereskedelmi Kamara (Talianskoslovenská obchodná komora), 2008. 05. 22, Bratislava.

- Blanchflower, D. G. – Saleheen, J. – Shadforth, Ch. (2007): *The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy*. Bank of England, London.
<http://www.bankofengland.co.uk/publications/speeches/2007/speech297.pdf>
 (2007.12.17.)
- Bodvarsson, Ö. B. – Van den Berg, H. (2009): *The Economics of Immigration, Theory and Policy*. Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg.
- Borjas, G. J. (2001): *Heaven's door, Immigration policy and the American economy*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Český statistický úřad (2011): *Cizinci v ČR: Zaměstnanost*. (Külföldiek Csehországban: Foglalkoztatottság.)
http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_zamestnanost (2011.11.29.)
- Commission of the European Communities (2008): *The impact of free movement of workers in the context of EU enlargement*. Brussels.
- Department for Work and Pensions (2011): *National Insurance Number Allocations to Adult Overseas Nationals Entering the UK 2008/09*.
http://research.dwp.gov.uk/asd/asd1/niall/index.php?page=nino_allocation
 (2011.11.28.)
- Department of Social and Family Affairs (2011): *Personal Public Service Number-Statistics on Numbers Issued*.
<http://www.welfare.ie/EN/Topics/PPSN/Pages/ppsstat.aspx> (2011.11.28.)
- Divinský, B. (2009): *Migračné trendy v Slovenskej republike po vstupe krajiny do EÚ (2004–2008)*. (Migrációs trendek a Szlovák Köztársaságban az ország EU-csatlakozása után 2004 – 2008.) IOM Medzinárodná organizácia pre migráciu, Bratislava.
- Divinský, B. (2007): *Labor market – migration nexus in Slovakia: time to act in a comprehensive way*. International Organization for Migration, Bratislava.
- Dustmann, Ch. – Frattini, T. – Halls, C. (2009): *Assessing the Fiscal Costs and Benefits of A8 Migration to the UK*. CREAM Discussion Paper No 18/09. Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London.
- ECB – European Central Bank (2009): *Statistical Data Warehouse – Exchange Rates, Bilateral*. Frankfurt am Main. <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=2018794>
 (2009.1.11.)
- European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2008): *Employment in Europe 2008*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- European Commission – Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities (2007): *Employment in Europe 2007*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- European Integration Consortium (2009): *Labour mobility within the EU in the context of enlargement and the functioning of the transitional arrangements*. Nuremberg.
- Eurostat (2011): *GDP per capita in Purchasing Power Standards*.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010> (2011.12.03.)
- Eurostat (2008): *Europe in figures. Eurostat yearbook 2008*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

- Gál Zs. (2009): Munkaerő-migráció Szlovákiából a 2004-es uniós csatlakozás után. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, XI. 2009/2, 59–83, Fórum Intézet, Somorja.
- Gott, C. – Johnston, K. (2002): *The migrant population in the UK: fiscal effects*. Occasional Paper 77, Home Office, London.
- Gödri I. – Tóth E. (2010): Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után – eltérések és hasonlóságok. *Demográfia*, 53/2–3. 157–204.
- Hanzelová, E. – Kešelová, D. – Kostolná, Z. (2008): Migranti zo Slovenska v zahraničí: fakty a súvislosti. (Szlovákiai migránsok külföldön: tények és összefüggések.) In *Aktuálne otázky migrácie do zahraničia v optike výskumu*. Rodina a práca 2008/2, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 39–78.
- Hárs, Á. (2008): Csatlakozás és csalatkozás – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2008*. TÁRKI, Budapest 2008, 108–131.
- Home Office (2011): *Control of immigration: quarterly statistical summary fourth quarter 2010*.
<http://www.homeoffice.gov.uk/publications/science-research-statistics/research-statistics/immigration-asylum-research/control-immigration-q4-2010/>
(2011.11.27.)
- Home Office UK Border Agency (2009): *Accession Monitoring Report. A8 Countries May 2004 – March 2009*. A joint online report between the UK Border Agency, Department for Work and Pensions, HM Revenue and Customs and Communities and Local Government, London.
http://www.ukba.homeoffice.gov.uk/sitecontent/documents/aboutus/reports/accession_monitoring_report/report-19/may04-mar09?view=Binary (2009.10.07.)
- House of Lords – Select Committee on Economic Affairs (2008): *The Economic Impact of Immigration*. House of Lords, London.
- IPPR – Institute for Public Policy Research (2008): *Britain's immigrants: an economic profile*. Institute for Public Policy Research, London.
- Kahanec, M. – Zimmermann K. F. (2009): *Migration in an enlarged EU: A challenging solution?* European Economy, Economic Papers 363, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels.
- Kureková, L. (2011): *From job search to skill search: political economy of labour migration in Central and Eastern Europe*. PhD thesis, Department of International Relations and European Studies, Central European University, Budapest.
- Lemos, S. – Portes, J. (2008): *The impact of migration from the new European Union Member States on native workers*. Department for Work and Pensions.
<http://research.dwp.gov.uk/asd/asd5/wp52.pdf> (2009.10.10.)
- Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2011): *A külföldi állampolgárok magyarországi munkavállalásának főbb jellemzői az NFSZ adatai alapján*.
http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_kulf_munkavall_mo-on (2011.11.27.)
- Office for National Statistics (2011): *Labour Market Statistics, November 2011*.
<http://www.ons.gov.uk/ons/rel/lms/labour-market-statistics/november-2011/index.html> (2011.11.27.)
- Office for National Statistics (2009): *Labour market statistics, Statistical bulletin: September 2009*. Newport. <http://www.statistics.gov.uk/pdfdir/lmsuk0909.pdf> (2009.11.12.)

- Pollard, N. – Latorre, M. – Sriskandarajah, D. (2008): *Floodgates or turnstiles? Post-EU enlargement migration flows to (and from) the UK*. Institute for Public Policy Research, London.
- Sriskandarajah, D. – Cooley, L. – Reed, H. (2005): *Paying their way: the fiscal contribution of immigrants in the UK*. Institute for Public Policy Research, London.
- ŠÚSR – Štatistický úrad Slovenskej republiky (2004–2011): *Výsledky výberového zisťovania pracovných síl za: 4. štvrťrok 2003 – 2. štvrťrok 2011*. (A munkaerő-felmérés eredményei: 2003. 4. negyedévtől 2011. 2. negyedévig), Bratislava.

Tárgyszavak:

Munkaerő-migráció
Származási és célország
Relatív gazdasági fejlettség
Foglalkoztatottság
Szociális fogyasztás
Fiskális mérleg

LABOUR MIGRATION FROM SLOVAKIA AFTER THE EU-ACCESSION FROM COMPARATIVE PERSPECTIVE

Abstract

The intensity of labour migration from Slovakia after the 2004 Eastern enlargement of the European Union was similar to Poland and the Baltic countries and thus in line with Slovakia's relative level of economic development. The labour migration of Slovak citizens reached its top during 2007 when approximately 250 thousand people (roughly one tenth of total employment) worked in foreign countries. Between 2004 and 2007 about half of the employment growth was due to the increase of labour migration. From 2008 the number of Slovak citizens working abroad started to decline, for various reasons like the strong convergence of the Slovak economy and related strong domestic employment growth (until 2009), the appreciation of the national currency (the Slovak koruna up to 2009 and the euro later) against the currencies of some major host countries of the migration or due to the quickly worsening economic conditions in many host countries (as a consequence of global financial crisis).

Migration patterns have changed after the 2004 enlargement, instead of Germany and Austria the United Kingdom and Ireland became the most important host countries. The largest increase in the numbers of labour migrants from Slovakia also happened to be in the case of the UK and Ireland, however, the strongest decline after 2008 as well as. On the other hand, it was rather exceptional that around

60% of Slovak citizens working abroad had employment in (and some of them were commuting to) the Czech Republic, Hungary and Austria.

The most important factors affecting the intensity and patterns of the migration flows were the relative level of economic development (GDP per head, income, wages, unemployment) in the sending countries and the increasing number of new jobs, in other words the demand for foreign labour in the host countries. Other factors, like language ability and language barriers, changes in the exchange rates (of national currencies) or the welfare systems also shaped the migration process. Interestingly, administrative barriers (including the so called transitional arrangements) didn't play much role and the importance of geographic distance was also fading away.

Most migrants from the new Member States were young, under the age of 35 with very high employment rates (and low "social consumption"), above average education and very few dependent people in their households. This type of migration is likely to be beneficial for the host societies because produces a positive fiscal balance (revenues from migrants are higher than the expenditure related to them) or at least a better balance than the average for the rest of the population. The fears from the invasion of workers from the East, endangering the jobs of the natives (personalized by the "Polish plumber") as well as from the social migrants who are going to abuse the welfare system proved to be largely exaggerated. After the enlargement (up to 2007–2008) the rise of employment and real wages continued even in the major host countries of migration, and there was no sign of significant adverse effect on the wages and employment of the native population. The economic prospects were crippled by the incoming global crisis and not by labour migrants.